

Menneskehandel etter straffeloven § 257

Særlig om vilkåret "misbruk av sårbar situasjon"

Kandidatnummer: 618

Leveringsfrist: 25.11.2015

Antall ord: 16 432

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	1
1.1	PRESENTASJON AV TEMA	1
1.2	AVGRENSNING	2
1.3	DEN VIDERE FREMSTILLING	2
2	RETTSKILDER OG METODE	3
2.1	GJELDENDE RETT	3
2.2	METODISK FREMGANGSMÅTE	4
2.3	INTERNASJONALE RETTSKILDER	5
2.3.1	<i>Internasjonale forpliktelser .....</i>	<i>5</i>
2.3.2	<i>Palermo-protokollen om menneskehandel.....</i>	<i>6</i>
2.3.3	<i>Den europeiske menneskerettighetskonvensjon.....</i>	<i>7</i>
2.3.4	<i>Europarådets konvensjon mot menneskehandel.....</i>	<i>7</i>
2.3.5	<i>Den europeiske union .....</i>	<i>7</i>
2.3.6	<i>Den internasjonale arbeidsorganisasjonen.....</i>	<i>8</i>
3	STRAFFELOVEN § 257	9
3.1	SKYLDKRAV – FORSETT	9
3.2	VILKÅRENE FOR MENNESKEHANDEL	9
3.2.1	<i>Innledning .....</i>	<i>9</i>
3.2.2	<i>Handlingsvilkåret.....</i>	<i>10</i>
3.2.3	<i>Middelsvilkåret.....</i>	<i>12</i>
3.2.4	<i>Formålsvilkåret .....</i>	<i>17</i>
3.3	MEDVIRKNING	23
3.3.1	<i>Straffeloven § 257 annet ledd .....</i>	<i>23</i>
3.3.2	<i>Bokstav a .....</i>	<i>24</i>
3.3.3	<i>Bokstav b .....</i>	<i>26</i>
3.3.4	<i>Bokstav c.....</i>	<i>27</i>
3.4	MISBRUK AV MINDREÅRIG	27
4	"MISBRUK AV SÅRBAR SITUASJON"	29
4.1	MIDDELSVILKÅRET	29
4.2	HELHETSVURDERING.....	30
4.3	SÅRBARHET.....	31
4.3.1	<i>Individuell sårbarhet .....</i>	<i>31</i>
4.3.2	<i>Gruppesårbarhet.....</i>	<i>34</i>
4.3.3	<i>Strukturell sårbarhet.....</i>	<i>36</i>
4.4	REELL VALGMULIGHET	38
4.5	OMSTENDIGHETER SOM TREKKER MOT SÅRBARHET	39
4.6	SAMTYKKE TIL MENNESKEHANDEL?	39

4.7	SÆRLIG OM LEGALITETSPRINSIPPET	40
5	KONKURRENS.....	42
5.1	IDEALKONKURRENS	42
5.2	SONDRINGEN MELLOM "MISBRUK AV SÅRBAR SITUASJON" OG MISBRUK AV MAKTFORHOLD	42
5.3	SONDRINGEN MELLOM HALLIKVIRKSOMHET ELLER MENNESKEHANDEL.....	43
6	RETTSØKONOMISKE OG RETTSPOLITISKE BETRAKTNINGER.....	45
7	LITTERATURLISTE	47

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema

Denne oppgaven handler om menneskehandel. Oppgavens tema er innholdet i vilkårene som oppstilles i straffeloven § 257 om menneskehandel. Hovedfokuset i oppgaven er rettet mot vilkåret "*misbruk av sårbar situasjon*", ettersom vilkåret ikke har et tydelig innhold.¹

Straffeloven § 257 definerer menneskehandel som utnyttelse, tvang eller forledelse av en person. Dette gjøres ved bruk av midler som trusler, vold, misbruk av en sårbar situasjon eller annen utilbørlig adferd. Formålet med adferden er prostitusjon, arbeid, tjenester, krigstjeneste eller fjerning av organer. Enkelte av begrepene bestemmelsen oppstiller gir mindre rom for fortolkningstilsvil enn andre, som eksempelvis "*prostitusjon*" kontra "*annen utilbørlig adferd*".² Begge begrepene har variasjoner, men prostitusjon kan generelt oppfattes som mer spesifikt. Vilåret "*misbruk av sårbar situasjon*" kan oppfattes som mer vidt og noe mindre presist. Ved en nærmere bedømmelse av vilkåret "*misbruk av sårbar situasjon*", må man ta stilling til hva en sårbar situasjon er og om denne situasjonen er misbrukt. Oppgaven vil forsøke å besvare spørsmål og utfordringer som oppstår ved en nærmere fastleggelse av vilkårenes rekkevidde.

Menneskehandel regnes som verdens nest største illegale handel, og berører også Norge.³ Regjeringen omtaler menneskehandel som vår tids slavehandel, en organisert virksomhet med mennesker som salgsobjekt.⁴ Det følger av undersøkelser foretatt av Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) at det i 2014 ble registrert 324 mulige ofre for menneskehandel i Norge.⁵ Tallene må betraktes som veiledende da registrering av ofre ofte er mangelfull ettersom den avhenger av kontakt mellom offentlige myndigheter og mulig offer. Hovedtyngden av ofrene for menneskehandel er kvinner eller jenter under 25 år.⁶ Den amerikanske regjeringen anslår at det årlig blir fraktet mellom 600 000 og 800 000 mennesker over landegrensene med menneskehandel som formål.⁷ Det er vanskelig å fastsette hvorvidt tallene er riktige og The US Government Accountability Office (GAO) stiller seg kritisk til dette. De uttaler blant annet:

---

¹ Lov 20.mai 2005 nr. 28, Lov om straff (straffeloven) § 257

² Begge begrep i straffeloven § 257

³ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011) s. 6

⁴ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011) s. 6

⁵ KOM (2015) s. 5

⁶ Thachuk (2007) s. 37

⁷ Thachuk (2007) s. 40

“The U.S government has not yet established an effective mechanism for estimating the number of victims or of conducting ongoing analysis of trafficking related data that resides within various government agencies.”⁸

Ut fra denne uttalelsen er det altså grunn til å anta at det hersker tvil om omfanget av antall ofre som internasjonalt er utsatt for menneskehandel. Men tallene peker i retning av et stort marked for salg av mennesker.

1.2 Avgrensning

Rettskildebildet som omhandler menneskehandel er sammensatt av både internasjonal og nasjonal rett. Norsk rett må være i overensstemmelse med de rettslig inngåtte internasjonale forpliktelsene. Da det er lovgivers oppgave å sørge for at forpliktelsene blir overholdt, forutsetter jeg at straffeloven § 257 gjennomfører de internasjonale kravene til norsk rett. Jeg vil derfor i denne oppgaven anvende internasjonal rett som illustrasjon og for forståelsen av innholdet i den norske bestemmelsen, men ikke drøfte hvorvidt Norge overholder sine internasjonale forpliktelser på området.

Jeg vil heller ikke drøfte vilkårene for grov menneskehandel som følger av § 258 samt forsøk på menneskehandel.

1.3 Den videre fremstilling

Oppgaven omhandler hovedsakelig: vilkårene i straffeloven § 257, særlig om vilkåret ”*misbruk av sårbar situasjon*” og bestemmelsen i konkurranseloven. Innledningsvis i kapittel 2 vil jeg gjøre rede for det rettslige grunnlaget og bruken av rettskildene. Kapittel 3 tar for seg en gjennomgang av tre kumulative vilkår for menneskehandel med oppstilling av deres alternativer og innhold. Kapittel 4 er rettet mot vilkåret ”*misbruk av sårbar situasjon*” og tar for seg momentene som er relevante i vurderingen av hvorvidt en gjerningsperson har misbrukt en annens sårbare situasjon eller ikke. Under kapittel 5 vil jeg behandle bestemmelsen i konkurranseloven. Delen er kort, men illustrerer hvordan den samme handling kan ha forårsaket brudd på flere straffebud. Avslutningsvis vil jeg peke på enkelte rettsøkonomiske samt rettspolitiske perspektiver vedrørende denne formen for handel.

---

⁸ GAO (2006) s. 3

2 Rettskilder og metode

2.1 Gjeldende rett

Den 1. oktober 2015 trådte den nye straffeloven i kraft, hvorav bestemmelsen som regulerer menneskehandel er § 257. Bestemmelsen lyder:

”Den som ved vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd tvinger, utnytter eller forleder en person til

- a) Prostitusjon eller andre seksuelle tjenester*
  - b) Arbeid eller tjenester, herunder tigging,*
  - c) Krigstjeneste i fremmed land, eller*
  - d) Å samtykke i fjerning av et av vedkommendes indre organer,*
- Straffes for menneskehandel med fengsel inntil 6 år.*

På samme måte straffes den som

- a) legger forholdene til rette for slik tvang, utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen,*
- b) på annen måte medvirker til tvangen, utnyttelsen eller forledelsen, eller*
- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til en slik handlemåte fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar en slik betaling eller fordel.*

Den som begår en handling som nevnt i første eller annet ledd mot en person som er under 18 år, straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt. Den som var uvitende om at fornærmede var under 18 år, straffes hvis han på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet.”

Den nye bestemmelsen innebærer i hovedsak kun små realitetsendringer fra den forrige bestemmelsen i 1902-loven.⁹ Nedenfor vil jeg kort gjøre rede for endringene.

Den øvre strafferammen i den nye straffeloven er steget fra fengsel i inntil fem år, til fengsel inntil seks år. Videre var grov menneskehandel tidligere en del av menneskehandelsbestemmelsen, men er nå inntatt i et eget straffebud, § 258.¹⁰

Alternativet *”tvinger”* ble inntatt i straffeloven § 257, hvilket fører til at *”tvang”* er fjernet fra bestemmelsens første ledd bokstav b. Dette innebærer at den tidligere formuleringen *”tvangsarbeid og tvangstjenester”* er endret til *”arbeid og tjenester”*. Endringen utgjør en liten utvi-

---

⁹ Lov 22.mai 1902 nr. 10, Alminnelig borgelig straffelov (opphevet) [straffeloven av 1902] § 224

¹⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 421

delse av rekkevidde for å dekke tilfeller av prostitusjon som også kan ha elementer av tvang i seg.¹¹

2.2 Metodisk fremgangsmåte

Oppgaven tar utgangspunkt i straffeloven § 257. Lovteksten er den mest tungtveiende rettskilden i nasjonal rett. Da den nye bestemmelsen kun innebærer små realitetsendringer fra den tidligere straffeloven, vil rettspraksis og forarbeider til den opphevede straffeloven være av relevans for oppgaven.

Straffeloven § 257 fremstiller en rekke begrep. Forarbeidene belyser nærmere begrepene innhold blant annet ved bruk av eksempler. Til tross for at forarbeidene gir en god forklaring av begrepene, må hvert enkelt tilfelle av menneskehandel tolkes selvstendig. Rettspraksis blir dermed også en sentral rettskilde for å forstå tolkningsprosessen og anvendelsen av begrepene. Siden tolkningen må foretas konkret, kan ikke dommene anses å fastslå et generelt utfall. Men metoden som anvendes av retten vil være av betydning i tolkningsprosessen for andre saker. Jeg har valgt å vise til en rekke avgjørelser avsagt av Høyesterett som er av rettskildemessig betydning da rettspraksis tjener av denne grunn som eksemplifisering på kildebruk. Avgjørelser avsagt av lagmannsretter og tingretter er ikke av samme rettskildemessig rang som praksis fra Høyesterett, men tjener som en illustrasjon på menneskehandelens praktiske gang og dens ofre. Jeg har også valgt å benytte avisartikler som illustrasjon. Da ingen av sakene er avgjort av en rettslig instans, er dette kun for å belyse mulige tilfeller av menneskehandel.

Menneskerettighetene fikk i mai 2014 et eget kapittel i Grunnloven. I tillegg er Den europeiske menneskerettskonvensjon (EMK) inkorporert i norsk rett. Både Grunnloven § 93 og artikkel 4 i EMK forbyr slaveri samt tvangsarbeid. Forståelsen av den europeiske menneskerettighetskonvensjonen og avgjørelser avsagt av den europeiske menneskerettsdomstolen, vil jeg i oppgaven benytte som illustrasjon på menneskehandel.¹²

På grunn av oppgavens omfang vil jeg kun se nærmere på Norges internasjonale forpliktelser og EU-retten. Norge har inngått en rekke slike folkerettslige forpliktelser som er av relevans ved tolkningen av innholdet i bestemmelsen. Jeg har valgt å særlig legge vekt på Palermo-protokollen, da protokollen er grunnlaget for inntagelsen av et eget straffebud som omhandler menneskehandel i norsk rett. Rapporter og tolkningsuttalelser fra United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) vil tjene som illustrasjon på innholdet i protokollen. Høyesterett

---

¹¹ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 421 og Haugen (2015) s. 288-289

¹² Lov 17.mai 1814, Kongeriket Noregs Grunnlov (Grunnloven) § 93 tredje ledd og EMK art. 4

har aldri vurdert og drøftet disse rapportene og tolkningsuttalelsene. De kan av denne grunn ikke anses som rettslig bindende. Jeg har derfor hovedsakelig brukt veiledningene som illustrasjon på rekkevidde.

Samtlige nordiske land og andre europeiske land har liknende bestemmelser som straffeloven § 257. Årsaken til den like rettstilstanden er ratifikasjonen av Palermo-protokollen. Palermo-protokollen har ingen kontrollorgan, og det finnes av den grunn ingen internasjonal rettspraksis på dette området. Jeg har i denne oppgaven valgt å se nærmere på Sverige og Russland inkorporasjon av menneskehandelsdefinisjonen og sammenlignet deres lovtekst med den norske. Utenlandsk rett er ikke juridisk bindende for Norge, men tjener som en illustrasjon på protokollens rekkevidde. I tillegg belyser utenlandsk rett hvordan forskjellige land tolker samme internasjonale forpliktelser. Sverige har et relativt likt rettssystem og utforming av lovtekst som det norske, mens Russland har valgt en noe mer uttømmende måte å utforme lovteksten på. Studiet av landenes inkorporasjon av protokollen er interessant sett fra et rettspolitisk perspektiv, noe jeg avslutningsvis kort vil drøfte.

Grunnloven § 96 gir uttrykk for legalitetsprinsippet. Legalitetsprinsippet stiller krav til klarhet og ikke en for utvidende tolkning av en lovtekst. Da straffeloven § 257 oppstiller enkelte vage begrep, vil også legalitetsprinsippet bli drøftet. Jeg drøfter legalitetsprinsippet under vilkåret ”*annen utilbørlig adferd*” og ”*misbruk av sårbar situasjon*”, da det er under disse vilkårene prinsippet har størst betydning.

2.3 Internasjonale rettskilder

2.3.1 Internasjonale forpliktelser

Både folkeretten og internasjonale forpliktelser bidrar til et felles rettssystem atskilt fra det nasjonal rett. Dersom det skulle oppstå motstrid mellom norsk rett og internasjonal rett, vil den norske regelen gis forrang. Dette benevnes som det dualistiske prinsipp. Den såkalte Finanger-saken bekrefter dette prinsippet.¹³ Norge er med dette bundet til å følge folkeretten og de internasjonale forpliktelsene inngått med andre land og sørge for at nasjonal rett samsvarer med, og oppfyller disse. Norsk rett presumeres å samsvare med internasjonale forpliktelser og folkeretten. Lovgiver skal til enhver tid sørge for at nasjonal lovgivning er i samsvar med internasjonal rett som Norge er forpliktet av. Dette benevnes som presumpsjonsprinsippet.

Da menneskehandel som oftest foregår på tvers av landegrenser, er det nødvendig med et internasjonalt samarbeid for å utarbeide felles forpliktelser. Norge skal sørge for at tiltak mot menneskehandel skal være i samsvar med våre internasjonale forpliktelser.

---

¹³ Rt. 2000 s. 1811, s. 1815

Den første internasjonale avtalen vedrørende menneskehandel ble inngått i 1904: "*The International Agreement for the Suppression of White Slave Traffic*". Denne avtalen omhandlet utnyttelsen av kvinner og barn som hadde vært utsatt for menneskehandel med prostitusjon som formål. Senere er en rekke konvensjoner og traktater blitt utformet som regulerer eller er av betydning for området. Her kan nevnes barnekonvensjonen, kvinnekonvensjonen osv.¹⁴

Norge ratifiserte i 1956 De Forente Nasjoners (FN) tilleggskonvensjon om avskaffelse av slaveri, slavehandel og forhold beslektet med slaveri. I 1966 underskrev Norge FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter. Av særlig betydning er artikkel 7 som verner mot umenneskelig og nedverdiggende behandling.¹⁵ Videre ratifiserte Norge i 2003 FN-konvensjonen mot transnasjonal organisert kriminalitet med tilhørende protokoll vedrørende menneskehandel (Palermo-protokollen).

Nedenfor vil jeg gjøre rede for de konvensjonene som er av særlig betydning ved fastsettelsen og tolkningen av bestemmelsen om menneskehandel.

2.3.2 Palermo-protokollen om menneskehandel

Palermo-protokollen antas å ha stor betydning internasjonalt ved defineringen av menneskehandel. Protokollen fastsetter plikter for staten hvor formålet er å hindre grenseoverskridende organisert kriminalitet, hvorav blant annet menneskehandel. Palermo-protokollen bidrar til beskyttelse av personer uavhengig av kjønn. Artikkel 3 i protokollen fastsetter definisjonen av menneskehandel og artikkel 5 oppstiller et krav til kriminalisering av forsettlig overtredelser av artikkel 3.¹⁶ Da menneskehandel som oftest er en grenseoverskridende aktivitet, foreligger det et særlig behov for en felles definisjon på tvers av landegrensene. Dette er av særlig betydning for en effektiv straffeforfølgning. Da det ikke finnes en overnasjonal domstol som bedømmer saker som faller inn under protokollen, er hvert enkelt land ansvarlig for straffeforfølgningen og domfellelse.

Høyesterett har en rekke ganger påpekt norsk retts forhold til Palermo-protokollen, blant annet i Rt. 2006 s. 111. Dommen viser at Palermo-protokollen er bakgrunnen til inntagelsen av det norske straffebudet om menneskehandel. Høyesterett henviser til forarbeidene og gjør rede for at hensikten med straffebudet er å oppfylle Palermo-konvensjonen med tilhørende protokoll uten begrensninger, men med visse utvidelser.¹⁷ Forarbeidene angir Palermo-

---

¹⁴ Barnekonvensjonen og kvinnekonvensjonen

¹⁵ SP art. 7

¹⁶ Palermo-protokollen artikkel 3 og 5

¹⁷ Rt. 2006 s.111, premiss 11

protokollen som utgangspunktet for bestemmelsen, men at lovteksten må tilpasses det norske regelverk.¹⁸ En språklig fortolkning av artikkel 3 i Palermo-protokollen trekker i retning av at definisjonen kun dekker grenseoverskridende handel. Norsk rett går imidlertid lengre enn dette, og dekker også nasjonale tilfeller av menneskehandel, som er en av utvidelsene Høyesterett omtaler i Rt. 2006 s. 111.¹⁹

2.3.3 Den europeiske menneskerettighetskonvensjon

I 1951 ratifiserte Norge Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK). Artikkel 4 i konvensjonen forbyr slaveri og tvangsarbeid. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) viser ved praksis at menneskehandel faller inn under forståelsen av tvangsarbeid. Praksis fra den europeiske menneskerettsdomstol viser at prostitusjon regnes som en form for arbeid og at tvang til prostitusjon anses som tvangsarbeid, uavhengig av om prostitusjon er tillatt eller ikke.²⁰

2.3.4 Europarådets konvensjon mot menneskehandel

Europarådet fremmet i 2005 en konvensjon mot menneskehandel med tiltak for å bekjempe slik handel. Konvensjonen inneholder regulering av kriminaliseringen vedrørende menneskehandel. Departementet valgte i 2007 likevel ikke å foreslå endringer i straffeloven ved ratifikasjonen, da Norge etter deres oppfatning allerede oppfylte kravene.²¹

Europarådet har opprettet et kontrollorgan, ekspertgruppen for tiltak mot menneskehandel GRETA, som et tiltak mot menneskehandel. Kontrollorganets oppgave er å kontrollere og å evaluere medlemslandenes gjennomføring av konvensjonen. Senest i 2013 foretok GRETA nærmere undersøkelser av det norske systemet. Resultatet av denne undersøkelsen viste at Norge i hovedsak oppfyller konvensjonen, men kan foreta enkelte endringer for i større grad å bekjempe menneskehandel. Blant annet mente GRETA at Norge med fordel kunne informere befolkningen, gi bedre opplæring av politiet samt vurdere en opptrapping i grensekontrollen. Rapporten gir også andre anbefalinger til tiltak som kan settes i verk for å bekjempe menneskehandel.²²

2.3.5 Den europeiske union

Norge er ved undertegnelsen av EØS-avtalen forpliktet til å følge store deler av rettsaktene gjennomført i Den europeiske union (EU). Hovedformålet med EØS-avtalen er å utvide det

---

¹⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 63

¹⁹ Rt. 2006 s.111, premiss 11

²⁰ Rantsev mot Kypros og Russland, punkt 282

²¹ St.prp. nr. 2 (2007-2008), s. 1

²² GRETA (2013), s. 56

indre markedet i Europa med en friere flyt av varer.²³ EU har også satt menneskehandel på dagsorden og utarbeidet i 2011 et direktiv om forhindring av menneskehandel.²⁴ Norge er ikke forpliktet av dette direktivet da direktivet ikke er inntatt i EØS- reglementet. Til tross for dette vil EU-direktivet kunne tjene som illustrasjon på rekkevidden av menneskehandel da også UNODC gjør rede for at konvensjonen og i hovedsak stadfester definisjonen i Palermo-protokollen.

2.3.6 Den internasjonale arbeidsorganisasjonen

Den internasjonale arbeidsorganisasjonen (ILO) har utarbeidet konvensjoner for å forhindre tvangsarbeid og barnearbeid. ILO har rettet særlig søkelys på tvangsarbeid. ILO konvensjon nr. 29 (1930) og ILO konvensjon nr. 105 (1957) definerer tvangsarbeid som et arbeid der det *”...forlanges av nogen under trusel om straff og til hvilket arbeide eller tjeneste vedkommende personer ikke frivillig har tilbudt sig...”*.²⁵ Denne definisjonen har vært av betydning for norsk rett i fastsettelsen av hva tvangsarbeid er.

---

²³ Sejersted (2011) s. 86

²⁴ Rdir 2011/36/EU

²⁵ ILO konvensjonen nr. 29 artikkel 2 første ledd

3 Straffeloven § 257

3.1 Skyldkrav – forsett

Skyld forutsetter menneskes frie vilje til å velge og dets ansvar for egne handlinger. For at tiltalte er å bebreide, må skyldformen foreligge på handlingstidspunktet. Skyld graderes etter grovhet. Vi har i hovedsak to former for skyld i norsk rett: uaktsomhet og forsett, henholdsvis §§ 23 og 22 i straffeloven. Forsett er den groveste skyldformen.

Forsett graderes i fire kategorier: dolus eventualis, sannsynlighetsforsett, visshetsforsett og hensiktsforsett. Formene dolus eventualis og sannsynlighetsforsett gjelder i hovedsak tilfeller der det er muligheter for overtredelse av straffebud, men uvisst om handlingene vil føre til lovbrudd. Disse skyldgradene kan være mindre anvendelig ved menneskehandel, da det da må anses som en alminnelig norm at mennesker ikke er en salgsvare.²⁶

Visshetsforsett og hensiktsforsett er rettet mot de tilfeller der gjerningspersonen er klar over et mulig lovbrudd og handlingen er tilsiktet. Disse skyldgradene er relevante da menneskehandel ofte er en tilsiktet handling. Straffeloven § 22 annet ledd stadfester at rettsvillfarelse ikke vil frita gjerningspersonen fra straffeskyld.

Det fremgår av forarbeidene at skyldkravet er forsett dersom ikke annet følger av den enkelte bestemmelse. I straffeloven § 257 er det ikke angitt noe bestemt krav til skyldform og det må derfor foreligge en forsettlig overtredelse av straffebudet.²⁷ Rettspraksis viser at forsett i liten grad er drøftet i sakene som omhandler menneskehandel. Det er derfor grunn til å tro at forsettet oppleves som opplagt.

3.2 Vilkårene for menneskehandel

3.2.1 Innledning

Straffeloven § 257 angir vilkårene for menneskehandel. Bestemmelsen oppsetter tre kumulative vilkår, der hvert av vilkårene har alternativer. Det første vilkåret, ”handlingsvilkåret”, er at gjerningspersonen må ha utøvd en form for handling der den tvinger, utnytter eller forleder en annen. I det andre vilkåret, ”middelsvilkåret”, må gjerningspersonen ha benyttet midler som vold, trusler, misbruk av en persons situasjon eller utført annen utilbørlig adferd. Det tredje vilkåret, ”formålsvilkåret”, innebærer at handlingen ved bruk av et middel anvendes til et bestemt formål. Formålet er enten prostitusjon eller andre seksuelle tjenester, arbeid eller tjenester, tigging, krigstjeneste i fremmed land eller fjerning av organer. Listen er uttømmen-

---

²⁶ Eskeland (2015) s. 281-284

²⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 397, jfr. Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 424

de. *"Misbruk av sårbar situasjon"* tilhører middelsvilkåret og vil bli drøftet under eget punkt.²⁸ Nedenfor vil jeg gjøre rede for disse kumulative vilkårene med alternativer.

3.2.2 Handlingsvilkåret

3.2.2.1 *"Tvinger"*

Det første alternativet under handlingsvilkåret er *"tvinger"*. Alternativet er inntatt i den nye straffeloven. En naturlig språklig forståelse av ordet tvang er å få andre til å gjøre noe mot sin vilje.

Da vilkåret er nytt, er det ennå ikke praksis på dette området. Men tidligere vilkår *"tvangsarbeid eller tvangstjenester"*²⁹ er ment til å plukke opp disse tilfellene. Dermed kan *"tvinger"* belyses ved tilfeller som faller innenfor alternativet tvangsarbeid eller tvangstjenester.

3.2.2.2 *"Utnytte"*

"Utnytte" er det andre alternativet under handlingsvilkåret. Forarbeidene definerer det å utnytte et annet menneske som å bruke person *"...for å oppnå en fordel for seg selv..."*.³⁰ Det vises til at fordelen kan være av direkte og indirekte økonomisk art, eller en annen fordel.³¹

Rettspraksis oppstiller flere tilfeller der en gjerningsperson utnytter en annen for å oppnå en økonomisk fordel. Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2013 s. 39 domfelte to personer for menneskehandel. De tiltalte hadde fraktet fire mindreårige, fra Litauen til Norge, for å begå omfattende tyverier. Mennene utnyttet de mindreårige til egen økonomisk gevinst.³² På samme måte kan også Rt. 2015 s. 810 tjene som et eksempel på utnyttelse til direkte økonomisk fordel. En mann utnyttet sin tidligere kone både underveis i ekteskapet og etter samlivsbruddet til salg av seksuelle tjenester. Kvinnen led av en psykisk sykdom, var stadig innlagt på psykiatrisk sykehus samt var alkoholavhengig. Mannen var klar over hennes helsetilstand og utnyttet denne.³³ Dommene viser eksempler på utnyttelse av et ubalansert maktforhold for selv å oppnå en økonomisk fordel.

Forarbeidene nevner at *"...å oppnå en viss posisjon i et bestemt miljø, eller gjentjenester..."* utgjør en annen fordel som kvalifiserer som en utnyttelse.³⁴ Høyesterett bekrefter også at an-

---

²⁸ Se her punkt 4

²⁹ Straffeloven av 1902 § 224 første ledd boksta b

³⁰ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

³¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

³² Rt. 2013 s.39, premiss 18 og 34

³³ Rt. 2015 s. 810, premiss 12 og 16

³⁴ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

nen fordel faller inn under vilkårsalternativet utnytte ved å vise til forarbeidene.³⁵ Spørsmålet om annen fordel er også behandlet i dom avsagt av Borgarting lagmannsrett i 2010. Saken omhandlet en mann på 60 år som utnyttet to kenyanske kvinner til seksuelle formål. Utnyttelsen bestod av tvang til seksuell interaksjon med mannens venner. Han overvar eller overhørte de seksuelle aktene. Spørsmålet var hvorvidt vennenes anerkjennelse av han, på grunn av disse ”godene”, utgjorde en fordel for mannen. Lagmannsretten hevdet at oppramsingen av annen fordel i forarbeidene, ”...å oppnå en viss posisjon i et bestemt miljø, eller gjentjenester...”, kun måtte regnes som eksemplifisering av annen fordel og ikke uttømmende. Retten uttalte også at mindre ”tradisjonelle” fordeler må kunne rammes av straffebudet. Lagmannsretten fant at mannens tilstedeværelse under de seksuelle aktene ga han en tilfredsstillelse, som måtte anses som en annen fordel.³⁶ Det må tas i betraktning av dommen er en underrettsdom, likevel tjener den som et egnet eksempel. Avgjørelsen er forsøkt fremmet i Høyesterett, men anken ble forkastet. Dette kan tyde på at uttalelsen om at andre fordeler enn de forarbeidene oppgir også er å regne som utnyttelse.³⁷

3.2.2.3 ”Forlede”

Det tredje og siste alternativet under handlingsvilkåret er ”forlede”. Forlede er et annet ord for å lure, overtale eller lokke andre til å handle etter gjerningspersonen ønske. Det innebærer å benytte seg av tilsagn, løgner eller annet for å overbevise en annen person om at den vil kunne oppnå egen fordel.³⁸ Forledelsen skjer ved en psykisk påvirkning som gjør at ofret får en opplevelse av å gå med på menneskehandelen frivillig. Forarbeidene viser til høringsnotatet til bestemmelsen at dette særlig gjelder tilfeller der fornærmede har fått feilaktige opplysninger.³⁹ Rettspraksis inndeler forledelsen i to grupper. Den første gruppen gjelder forledelse anvendt av bakmenn som er involvert i handelen på et tidlig stadium. Den andre gruppen omhandler gjerningspersoner som forleder fornærmede ved rekrutteringen, men som også organiserer selve utnyttelsen.⁴⁰

Alternativet ”forlede” kan belyses ved noen eksempler. Forarbeidene gir et eksempel der en kvinne fra Balkan får kontakt med en norsk mann via en ekteskapsannonse på internettet og reiser til Norge i tro om at hun skal møte en ”...snill og velstående norsk mann...”.⁴¹ Ved ankomst i Norge sender mannen henne til å arbeide på et bordell. Mannen har ved dette forle-

---

³⁵ Rt. 2011 s. 1127, premiss 20

³⁶ LB-2010-136899, under ”Lagmannsretten bemerker”, jfr. Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97

³⁷ HR-2012-1015-U

³⁸ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 61

³⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 61

⁴⁰ Rt. 2009 s. 911, premiss 25

⁴¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 61

det kvinnen til utnyttelse.⁴² Det å lokke unge kvinner og menn til fiktive modelloppdrag representerer også en mulig forledelse. De kan bli sendt til andre land med håp om å bli modeller, men kan ende opp med å bli utnyttet. Disse eksemplene viser at foreldelse kan lede over i utnyttelse.

I dom inntatt i Rt. 2009 s. 911 ble alternativet *”forleder”* drøftet. Tiltalte hadde her forledet to kvinner fra Brasil til Norge. Mannen lokket kvinnene med lovnader om en økonomisk bedret situasjon både for dem selv og deres familier, men da de kom til Norge ledet han de inn i prostitusjon. Mannen tok selv store deler av fortjenesten. Han satt igjen med 800 000 kroner i fortjeneste på utnyttelsen av jentene. Mannen ble dømt for å ha forledet kvinnene ved utilbørlig adferd til prostitusjon. Saken tjener som et eksempel på den andre gruppen i inndelingen av forledelse der forledelse gled over i utnyttelse.⁴³

3.2.3 Middelsvilkåret

3.2.3.1 *”Vold”*

Vold er det første alternativet under middelsvilkåret og skal forstås på samme måte som kroppskrenkelse i straffeloven § 271.⁴⁴

Forarbeidene omtaler vold som en maktanvendelse. Hvorvidt vold er utøvd, beror på en konkret vurdering *”...hvor blant annet maktanvendelsens styrke og dens krenkende karakter står sentralt...”*.⁴⁵ Det kreves ikke nødvendigvis at handlingen volder smerte eller skade på kropp. Dersom handlingen har ført til smerte, vil dette kunne tale for at maktanvendelsen er en grovere voldshandling. Både direkte og indirekte sammenstøt anses som vold.⁴⁶

I kjennelse fra 1985 ble maktanvendelses styrke drøftet. Der skjøv en gjerningsperson fornærmede C med utstrakt hånd med en slik kraft at fornærmede måtte ta et skritt bakover. Tiltalte påberopte at handlingen ikke var av tilstrekkelig styrke til at det kunne betegnes som vold. Høyesterett kom imidlertid frem til at handlingen falt inn under kategorien vold. Høyesterett begrunner resultatet med at fornærmede måtte ta et steg tilbake, som betydde at kraftanstrengelsen var av tilstrekkelig kraft. Videre viser retten til at handlingen utgjorde en selvstendig handling og ikke brukt som et retorisk virkemiddel for å understreke et poeng. Retten påpeker at denne handlingen ligger i den nedre del av anvendelsesområdet til bestemmelsen.

---

⁴² Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) s. 61

⁴³ Rt. 2009 s. 911, premiss 2 og 27

⁴⁴ Forarbeidene viser til straffeloven av 1902 § 228, men proposisjonen til §271 gjør rede for at bestemmelsen er en videreføring av tidligere §228. Ot.prp. nr. 62 (2002–2003), s.97 jfr. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 427.

⁴⁵ Ot.prp nr. 22 (2008–2009), s. 427

⁴⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009), s. 427

Tiltalte hadde også berørt F på hans venstre kinn med tre fingre, som førte til at F fikk et sår på grunn av neglene. Denne handlingen fant retten derimot ikke tilstrekkelig til å definere som vold. Dommen illustrerer nyansene i maktanvendelsens styrke og gir eksempler på hva som kan betraktes som vold eller ikke.⁴⁷

Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 1991 s. 1135 (411-91) viser hvilken betydning krenkende handlinger har ved voldsvurderingen. Gjerningspersonen var i dette tilfellet politikonstabel. En kveld arresterte han en sterkt alkoholpåvirket person. Politikonstabelen satte foten mot fornærmedes hode og trykket det ned mens fornærmede lå på gulvet. Det var ingen holdepunkter i saken som tydet på en kraftanstrengelse, men Høyesterett la her avgjørende vekt på graden av krenkelse og at voldsutøvelsen var unødvendig. Høyesterett konkluderte med at denne formen for krenkelse lå i det nedre sjiktet av voldsbestemmelsen.⁴⁸ Kjennelsen viser at en voldshandling ikke nødvendigvis innebærer store skader på fornærmede, men at handlingens krenkende karakter også har betydning. En krenkende handling innebærer ofte at fornærmede blir sjikanert av gjerningspersonen der gjerningspersonen som regel er sterkere stilt.

Ofre for menneskehandel er ofte i en situasjon der vold blir anvendt. I forbindelse med intervju med Kirkens bymisjon vedrørende menneskehandel ble det oppgitt at bruk av vold er svært utbredt særlig overfor kvinnelige prostituerte.

3.2.3.2 "Trusler"

Neste alternativ under middelsvilkåret er bruk av trusler. Forståelsen av begrepet trussel må leses ut fra straffeloven § 263. Bestemmelsen definerer trusler som *"den som i ord eller handling truer med straffbar atferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt."* En trussel kan uttrykkes både i ord og i handling.

Straffeloven § 263 oppgir at det er tilstrekkelig at en trussel vekker *"alvorlig frykt"*. Vurderingen beror på hvorvidt trusselen objektivt sett er skikket til å fremprovosere frykt. Det er ikke nødvendig at fornærmede har følt seg truet.⁴⁹ Forståelsen av *"alvorlig frykt"* er behandlet av Høyesterett i 2008. Saken omhandlet en jente som ble tvangsplassert i en barnevernsinstitusjon i Oslo. Hun motsatte seg tvangsplasseringen og truet med å knivstikke en av de ansatte. Høyesterett gjør her rede for den objektive norm under vurderingen av *"alvorlig frykt"*: *"Dette er en objektiv norm – avgjørende er om trusselen er "skikket" til å fremkalle slik frykt."*⁵⁰ I tillegg må vurderingen ta forholdene omkring fremsettelsen av truslene i betraktning og om

---

⁴⁷ Rt. 1985 s. 1395 (427-85), s. 1396 og 1403

⁴⁸ Rt.1991 s. 1135 (411-91), s. 1136

⁴⁹ Ot.prp. nr.22 (2008-2009), s.145

⁵⁰ Rt. 2008 s. 1350, premiss 12

trusselen av disse grunner er å anse som reell. Jenta var ruspåvirket, mindreårig og i en svært sårbar situasjon på grunn av tvangsinnleggelsen. I tillegg ble truslene fremsatt mot en ansatt. Høyesterett vektla ikke disse momentene, da lagmannsretten ikke hadde innhentet tilstrekkelig bevis og vitneførsler for trusselvurderingen. Jenta ble på grunn av lagmannsrettens saksbehandlingsfeil frikjent. Den objektive karakteren av trusselvurderingen er senere opprettholdt i rettspraksis.⁵¹

Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2014 s. 211 viser et tilfelle av bruk av trusler av overnaturlig art. Fornærmede ble rekruttert i Nigeria og transportert til Spania der hun måtte betale sin gjeld for transporten ved prostitusjon. De tiltalte hadde før transporten tatt med seg fornærmede til en heksedoktor som kastet en forbannelse over henne dersom hun ikke betalte tilbake gjelden. Gjerningsmennene ble frifunnet i saken. Årsaken til frikjennelsen var at fornærmede ikke befant seg i en tilstrekkelig sårbar situasjon. Truslenes realitet ble ikke drøftet av Høyesterett.⁵² Til tross for frikjennelsen kan dommen tjene som et eksempel på trusler som benyttes. Temaet er også drøftet i dom avsagt av Borgarting lagmannsrett. Her det gjøres rede for den generelle praksisen ved å bringe fornærmede til en heksedoktor for så å kaste en forbannelse over vedkommende. Disse opplysningene ble gitt ved vitneutsagn fra en politibetjent som arbeidet ved Oslo politidistrikt.⁵³ Dommen drøftet i hovedsak hvorvidt fornærmede var i en sårbar situasjon, men bevisene viste seg også i denne saken ikke tilstrekkelig for domfellelse. Av denne grunn gir ikke dommen en avklaring på hvorvidt bruk av forbannelser objektivt sett er å anse som reelle trusler.

I vurderingen av trusselens potensiale til å fremkalle ”*alvorlig frykt*” må man legge til grunn hvordan trusselen generelt vil oppfattes i den kulturen fornærmede tilhører. For mange kan bruk av overnaturlige trusler virke som tomme ord, for andre kan de virke svært reelle. Ved en objektiv bedømmelsen av hvorvidt det foreligger en trussel eller ikke er det viktig å sette trusselen inn i fornærmedes kulturelle kontekst. I Stavanger Aftenblad vises det til at nigerianske kvinner oppfatter trusler fra heksedoktorer som svært reelle. Artikkelen fremstiller også bruk av voodoo-dukke som en form for trussel, og viser hvordan forståelsen av hva som utgjør en trussel kan variere ved ulike kulturer.⁵⁴ I en rapport med undersøkelser gjort av det svenske politiet viser at trusler overfor afrikanske kvinner i en rekke tilfeller belages på et overnaturlig aspekt. Rapporten beskriver hendelsesforløpet slik at en ”prest” gjennomfører et såkalt ”*jujurituale*” ved å bruke fornærmedes hår eller negler for å fremkalle overjordiske

---

⁵¹ Rt. 2008 s. 1350, premiss 19. Se også Rt. 2011 s. 362 premiss 14

⁵² Rt. 2014 s. 211, premiss 2 og 21

⁵³ LB-2008-105696, under ”Lagmannsretten bemerker”

⁵⁴ Munkvik (2015)

krefter.⁵⁵ Til tross for at denne type trusler oppleves svært reelle er de vanskelig å føre bevis for. Hittil har ingen slike trusler alene ført til domfellelse for menneskehandel i Norge.

I andre kulturer vil trusselbildet være annerledes. ROSA-prosjektet og Kirkens Bymisjon viser ved intervjuer med øst-europeiske kvinner og menn at denne gruppen i større grad er utsatt for trusler om vold rettet direkte mot dem selv.⁵⁶ Undersøkelser viser at kvinner som er ofre for menneskehandel fra Øst-Europa som oftest er mellom 18 og 23 år, single og uten barn.⁵⁷ En mulig forklaring på bruken av fysiske trusler er at øst-europeerne har svakere familietilhørighet og forsørgerforpliktelser.

3.2.3.3 "Annen utilbørlig adferd"

3.2.3.3.1 Særlig om "annen utilbørlig adferd"

"Annen utilbørlig adferd" er et alternativ under middelsvilkåret. Utilbørlig adferd er en rettslig standard. Boe definerer en rettslig standard som et "...ord eller uttrykk i en lov som gir anvisning på en målestokk som ligger utenfor loven... som skifter med tiden...".⁵⁸ Da begrepet er en rettslig standard, gir verken forarbeidene eller rettspraksis en konkret definisjon av alternativet, men viser ved hjelp av eksempler tilfeller som faller inn under betegnelsen. Det fremgår av forarbeidene til 1902-loven at utilbørlig atferd blant annet vil kunne være falske ekteskaps- eller arbeidsannonser for å lure folk til prostitusjon, tvangsarbeid, "debt bondage" eller lignende.⁵⁹ Ved tolkning av eksemplene i forarbeidene kan utilbørlig adferd generelt oppfattes som usømmelig eller upassende adferd.

Globaliseringen og utviklingen av internett, har bidratt til denne type menneskehandel, da datingsider og andre aktører har åpnet for helt nye muligheter for bekjentskap på tvers av kultur- og landegrenser. Internett er risikabelt da informasjonen som gis er høyst usikker og det er begrenset mulighet for kvalitetssikring. Dette kan føre til at kvinner og menn som kommer til Norge i håp om å møte sin fremtidige partner ender opp i uverdige eller slavelignende tilstander. "Debt bondage" innebærer at fornærmede blir stående i gjeld til gjerningspersonen. Gjelden kan blant annet være pådratt ved transport, falske dokumenter, eller lignende.⁶⁰

I dom avsagt av Høyesterett inntatt i Rt. 2009 s. 911 lokket en mann to kvinner fra Brasil til Norge. Mannen lovet en økonomisk bedret situasjon både for kvinnene selv og deres familier,

---

⁵⁵ Lägesrapport 12 (2011), s. 11

⁵⁶ Intervju med ROSA-prosjektet og Kirkens Bymisjon

⁵⁷ Vocks (2000), s. 383

⁵⁸ Boe (2010) s. 278

⁵⁹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 97 og 98

⁶⁰ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 98

noe som viste seg å være løgn. Høyesterett uttalte at handlingsvilkåret *"forlede"* kun kan kombineres med *"annen utilbørlig adferd"* som kommer til uttrykk i premiss 26 i dommen: *"Det må etter mitt syn være klart at de tre første alternativer, vold, trusler og misbruk av sårbar situasjon, ikke kan være midler til forledelse..."*. Spørsmålet var hvorvidt mannen ved *"utilbørlig adferd"* hadde forledet kvinnene. Høyesterett fant at tiltalte hadde forledet kvinnene til å *"...la seg bruke..."* til prostitusjon, noe som tilsa at tiltalte hadde handlet utilbør-
lig.⁶¹

3.2.3.3.2 Særlig om legalitetsprinsippet

Som nevnt innledningsvis er *"annen utilbørlig adferd"* en rettslig standard og et noe upresist formulert begrep. Spørsmålet kan stilles om vilkåret er i strid med legalitetsprinsippet. Grunnloven § 96 samt EMK artikkel 7 gir uttrykk for legalitetsprinsippet.⁶² Legalitetsprinsippet nedfelles i første ledd i Grunnlovens bestemmelse og lyder *"Ingen kan dømmast uten lov eller straffast uten dom"*.⁶³

Den relevante forskjellen på EMK artikkel 7 og Grunnloven § 96 i dette tilfellet er at norsk rett stiller et krav om hjemmel i formell lov, mens EMK kun oppstiller at rettsregelen må fremgå av *"law"*. Begrepet *"law"* inkluderer også ulovfestet rett.

Legalitetsprinsippet inndeles hovedsakelig i to hovedkomponenter. For det første gjelder et krav til klarhet i lovtekst, dernest et forbud mot anvendelse av lovtekst på tilfeller som ligger fjernt fra ordlyden. Formålet med legalitetsprinsippet er å verne den enkelte borger mot overgrep fra statsmakten og sikre forutberegnelighet for enkeltindividet. Av betydning for vilkåret *"annen utilbørlig adferd"* er spørsmålet om klarhet. Høyesterett uttaler i Rt. 2001 s. 1303 at det ikke gjelder noe *"...absolutt krav om at hjemmelen må være klar..."*. Men viser senere til at det likevel må fremgå *"...klart nok av den materielle bestemmelse at den stiller opp en handlingsnorm, og hvem den gjelder for..."*.⁶⁴

Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol i Strasbourg viser hovedsakelig til den samme forståelse av kravet om klarhet. I dom avsagt av EMD i 1993 ble det henvist til at det må foreligge tilstrekkelig rettslig grunnlag for straffbarhet *"...clearly defined in law..."*.⁶⁵ Vilkåret *"annen utilbørlig adferd"* er sjeldent drøftet i rettspraksis, noe som kan tyde på at Høyesterett anser andre vilkår som mer treffende. Hvorvidt en slik ordlyd bør opprettholdes

---

⁶¹ Rt. 2009 s. 911, premiss 2, 26 og 28

⁶² Grunnloven § 96 og EMK art. 7

⁶³ Grunnloven § 96

⁶⁴ Rt. 2001 s. 1303 (236-2001), s. 1304

⁶⁵ Kokkinakis mot Hellas, avsnitt 52

beror i hovedsak på en avveining mellom den enkeltes behov for å forutberegne sin rettslige stilling og myndighetenes ønske om en lovtekst som tilpasser seg samfunnsutviklingen.⁶⁶ Formuleringen "*annen utilbørlig adferd*" kan anses som svært vag og vanskelig å forutberegne. Ordlyden må tolkes i lys av samfunnsutviklingen. Andenæs mener at en eventuell generalklausul som rettet seg mot "*...utilbørlig eller samfunnsskadelig atferd...*" vil føre til et fritt skjønn for dommerne.⁶⁷ Noe han mener bryter med prinsippet om at lovgiver skal angi hva som er straffbart.⁶⁸ Andenæs virker ved dette imot utforming av lovtekst som er så vag som uttrykket "*utilbørlig*". Andre teoretikere mener vilkåret i utgangspunktet ikke bryter med legalitetsprinsippet, men bør tolkes med forsiktighet.⁶⁹ Høyesterett uttrykker også i Rt. 2005 s. 1628 at skjønnsmessige begrep og formuleringer "*...må tolkes med varsomhet...*".⁷⁰ Til tross for Andenæs kritikk av slike vilkår må det anses at lovteksten kan opprettholdes dersom domstolene viser varsomhet ved tolkningen av bestemmelsen.

3.2.4 Formålsvilkåret

3.2.4.1 *De ulike formålene*

Straffelovens bestemmelse om menneskehandel viser i første ledd bokstav a til d hvilke ulike formål handlingen ved bruk av midler kan ha for å kvalifiseres som menneskehandel. Listen er uttømmende, men enkelte av begrepene er vide. I lys av dette er det muligheter for at bestemmelsen kan tolkes dynamisk. Bestemmelsen oppgir formålene prostitusjon eller andre seksuelle tjenester, arbeid eller tjenester, krigstjeneste i fremmed land og eller fjerning av organer. Det mest utbredte formålet for utnyttelse i Norge er prostitusjon.⁷¹

3.2.4.2 *Prostitusjon eller andre seksuelle tjenester*

Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel fremsatte i juli 2015 en rapport om menneskehandel fra 2014. Rapporten omhandler tilfellene av menneskehandel i Norge. Det følger av rapporten at majoriteten av påviste tilfeller av menneskehandel i Norge er kvinner som utnyttes til prostitusjon. Rapporten viser at 72,2 prosent av menneskehandel i Norge har prostitusjon eller seksuelle tjenester som formål.⁷² Som nevnt innledningsvis er identifiseringen av ofre veiledende og dermed er det grunn til å anta at det her finnes mørketall.

---

⁶⁶ NOU 1983:57, s. 121

⁶⁷ Andenæs (2004) s. 123

⁶⁸ Andenæs (2004) s. 123

⁶⁹ Frøberg (2015) s. 50 og Eskeland (2015) s. 105

⁷⁰ Rt. 2005 s. 1628, premiss 16

⁷¹ KOM (2015) s. 5

⁷² KOM (2015) s. 5

Det følger av forarbeidene at begrepet prostitusjon skal forstås som i straffeloven § 315, tidligere straffelov § 202.⁷³ Prostitusjonsbegrepet erstattet de tidligere uttrykkene "...utukt som erverv..." og "...ervervsmessig utukt...".⁷⁴ Det følger av § 315 tredje ledd at prostitusjon innebærer seksuell omgang eller seksuelle handlinger som byttes mot vederlag eller annet. Vederlagets form og størrelse er uten betydning.⁷⁵ Seksuell omgang anses både som samleie og andre samleielignende forhold. Av andre samleielignende forhold kan blant annet nevnes masturbasjon, innførsel av fingre i skjede eller lignende.⁷⁶ Seksuelle handlinger er seksuelt ladede handlinger som ikke kan klassifiseres som samleie. Det kan her eksempelvis nevnes beføling av bryster eller kjønnsorgan.⁷⁷ Beføling eller liknende handlinger utøvd på seg selv er ikke egnet til å defineres som seksuelle handlinger. Stripping vil blant annet være et tilfelle som ikke anses som seksuell handling.⁷⁸

Størsteparten av ofrene for menneskehandel med prostitusjon som formål er kvinner under 25 år. Forskning foretatt av May-Len Skilbrei og Irina Polyakova viser at mange av kvinnene er klar over risikoen for salg av seksuelle tjenester ved ankomst til destinasjonslandet. Likevel er situasjonen i hjemlandet slik at de heller velger å leve i prostitusjon enn i sitt hjemland. Forskningen beror på intervjuer med 15 prostituerte i Oslo som alle har vært ofre for menneskehandel hvorav flertallet kom fra Øst-Europa.⁷⁹

I en av de første sakene Høyesterett behandlet om menneskehandel var prostitusjon formålet med utnyttelsen. Saken omhandlet to menn som hadde transportert seks kvinner, hvorav en mindreårig, til Trondheim for å selge seksuelle tjenester. Utnyttelsen foregikk fra august 2003 til oktober 2004. I denne perioden organiserte mennene salg av kvinnene.⁸⁰ Etter dette har en rekke saker om utnyttelse av person med prostitusjon som formål blitt behandlet både av Høyesterett og underrettene.

Utnyttelse til "*andre seksuelle tjenester*" foreligger når gjerningspersonen utnytter fornærmede til tjenester av seksuell art. For eksempel ved å ta bilder av lettkledde barn eller voksne for å legge ut på internett eller dele i lukkede nettverk. Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2011 s. 1127 omhandlet en mann som tok pornografiske bilder av fire jenter. Jentene var mellom 11 og 16

---

⁷³ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 98, jfr. Ot.prp nr. 22 (2008-2009) s. 449

⁷⁴ Ot.prp nr. 28 (1999-2000) s. 117

⁷⁵ Ot.prp. nr. 28 (1999-2000) s.117

⁷⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 211

⁷⁷ Ot.prp. nr. 48 (2007-2008) s.10

⁷⁸ Ot.prp. nr. 48 (2007-2008) s. 11

⁷⁹ Skilbrei (2006) s. 23 og 24

⁸⁰ Rt. 2006 s.111, premiss 2

år og mannen hadde betalt foreldrene til jentene for bildene. Høyesterett kom frem til at den pornografiske fotograferingen utgjorde en seksuell tjeneste, men fordi mannen kun kjøpte en enkeltstående tjeneste av jentene ble han frikjent. Til tross for frikjennelsen viser avgjørelsen et illustrerende eksempel på "*andre seksuelle tjenester*".⁸¹

En følge av undertegnelsen av Palermo-protokollen er forbudet mot hallikvirksomhet, jfr. straffeloven § 315. Sondringen mellom hallikvirksomhet og menneskehandel går ved skillet mellom utnyttelse av en sårbar situasjon og bistand ved organiseringen av prostitusjon. Forholdet mellom menneskehandel og hallikvirksomhet vil bli behandlet senere.

3.2.4.3 *Arbeid eller tjenester, herunder tigging*

3.2.4.3.1 *Særlig om arbeid eller tjenester*

Å tvinge en person til arbeid eller tjenester innebærer at fornærmede ikke selv har ønsket seg inn i arbeidsforholdet. Tvangssituasjonen gjør at ofret heller også har begrenset mulighet til å komme seg ut av situasjonen.⁸² I følge Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel var det i Norge i 2014 103 påviste tilfeller av menneskehandel med tvangsarbeid eller tvangstjenester som formål.⁸³

Det følger av lovteksten "*tvinger*", og rettspraksis at det må foreligge "*...elementer av tvang...*" for at arbeidet eller tjenesten skal anses som menneskehandel.⁸⁴ I dom avsagt av Høyesterett i 2013 ble tvangsmomentet ved menneskehandel drøftet. Saken gjaldt to menn som hadde utnyttet fire mindreårige jenter fra Litauen til å begå omfattende tyverier i Norge. Hvorvidt det foreligger tvang beror på en objektiv vurdering. Et av de viktigste momentene ved vurderingene i denne saken var hvorvidt de utnyttede hadde mulighet til å komme seg ut av "arbeidsforholdet" eller ikke. Saken omhandler mindreårige og gjør også rede for at det er lavere terskel for tvang når fornærmede er mindreårig.⁸⁵

Som nevnt innledningsvis vil den internasjonale arbeidsorganisasjonens definisjon av tvangsarbeid her være illustrerende. ILO definerer tvangsarbeid som: "*...all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily...*".⁸⁶ Definisjonen er senere nedfelt i ILO-konvensjoner

---

⁸¹ Rt. 2011 s. 1127, premiss 17 og 31

⁸² Ot.prp. nr. 62 (2002-2003), s. 98

⁸³ KOM (2015) s. 35

⁸⁴ Rt. 2011 s.1061, premiss 41 og 42

⁸⁵ Rt. 2013 s. 39, premiss 30 og 31

⁸⁶ ILO konvensjonen nr. 29, artikkel 2 (1)

og viser i hovedsak til at tvangsarbeid er arbeid som mennesker gjør ufrivillig. Ofte får personene svært lite eller ingenting betalt for sitt arbeid.

3.2.4.3.2 *Former for arbeid og tjenester*

De mest utbredte formene for tvang til arbeid eller tjenester er utnyttelse av au pair eller person til kriminalitet.⁸⁷

Utnyttelse av au pair har vist seg å være økende fra 2012 til i dag.⁸⁸ Formålet med au pair-ordningen er hovedsakelig å fremme kulturutveksling.⁸⁹ En au pair får kost, losji og et lite vederlag hos en familie i bytte med arbeidskraft, og har en begrenset arbeidstid på 30 timer i uken.⁹⁰ Dersom arbeidstidene overstiges eller au pairen utnyttes til arbeid som ligger utenfor deres arbeidsbeskrivelse, kan det være aktuelt å stille spørsmål om dette er en form for menneskehandel. I avgjørelse inntatt i LB-2014-9300 utnyttet et ektepar to kvinnelige au pairer. Kvinnene måtte arbeide både som hushjelpere og i en Rema-1000 butikk. De tiltalte ble frikjent, da retten fant at vilkåret ”*misbruk av sårbar situasjon*” ikke var oppfylt. Likevel tjener dommen som et eksempel på utnyttelse av au pair.⁹¹ Gerd Kristiansen, leder av Landsorganisasjonen i Norge, mener au pair-ordningen bør avskaffes. Hun begrunner dette med at au pairer ofte blir utnyttet og brukt som billig arbeidskraft.⁹²

I sak avsagt av Eidsivating Lagmannsrett i 2014 gis det et eksempel på utnyttelse av mennesker til kriminalitet. Her ble en far domfelt for å ha utnyttet sine døtre til eksport av 8,2 kg khat fra England til Norge. Barna var 13 og 14 år gamle. De hadde en mistanke om farens virksomhet noe blant annet tidligere uttalelser på skolen viste. Et av barna hadde blant annet sagt at hun var bekymret for at faren var innblandet i ”drugdealing”. Det at døtrene hadde en mistanke om farens virksomhet innebar likevel ikke at faren ikke kunne betraktes for å ha presset barna. Faren ble dømt for utnyttelse av sine barn til kriminell virksomhet.⁹³

Ved utnyttelse til kriminalitet, slik det blant annet fremgår i sakene nevnt både under forrige punkt og punkt 3.5.3.3.1, skal ofrene ikke straffes for de kriminelle handlingene de har begått under tvangsforholdet. Dette utgjør ”non-punishment prinsippet” som kommer til uttrykk i Europarådskonvensjonen artikkel 26. Artikkelen lyder:

---

⁸⁷ KOM (2015) s. 39

⁸⁸ KOM (2015) s. 41

⁸⁹ Forskrift 15.oktober 2009 nr. 1286 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften) § 6-25

⁹⁰ RS 2012-015 pkt 3.3.3

⁹¹ LB-2014-9300

⁹² Mosveen (2015)

⁹³ LE-2013-190528

”Hver part skal i samsvar med grunnprinsippene i sin rettsorden hjemle adgang til å avstå fra å idømme ofre straff for deres deltakelse i ulovlig virksomhet, i den utstrekning deltakelsen skyldes at de er blitt tvunget til det.”⁹⁴

Prinsippet er inntatt i Riksadvokatens rundskriv. Av rundskrivet fremkommer det at ved anmeldelse, av ofrene som har blitt tvunget til å utføre kriminelle handlinger, kan påtalemyndighetene avslutte saken med påtaleunntatelse.⁹⁵

3.2.4.3.3 Særlig om tigging

Departementet definerer tigging i forarbeidene som *”...det å be andre om penger eller andre midler...”*.⁹⁶ Inntil 2006 var tigging forbudt i Norge. Forbudet var fastsatt i løsgjengerloven § 11, som ble opphevet samme år.⁹⁷ Da tiggeforbudet opphørte, innførte lovgiver forbudet mot å utnytte personer til tigging i menneskehandelsbestemmelsen. Lovgiver valgte her altså eksplisitt å nevne tigging i lovteksten som et mulig formål for utnyttelse. En mulig årsak er at tigging vanskelig kan defineres som verken arbeid eller tjeneste. ILO har derimot valgt å plassere tigging under kategorien arbeid.⁹⁸ De nordiske landene hadde i 2006 ingen konkretisering i sin lovgivning om forbud mot menneskehandel med tigging som formål. Tigging faller i disse landene under en form for tjeneste eller arbeid. Sverige plasserer tigging under alternativet *”...annat sådant tvångstillstånd...”*.⁹⁹

Gateartister skiller seg ut fra ordinær tigging, da deres musikalske uttrykk ligger i grenseland mellom tigging, tjenester og arbeid. Kunstneriske uttrykksformer som benyttes er blant annet sang, dans, akrobatikk, portrettmaling, såpeboblemakeri eller lignende. Spørsmålet er om disse uttrykkene skal anses som tigging, tjenester eller arbeid. I avgjørelse inntatt i Rt. 2012 s.1175 ble et foreldrepar, som var gatemusikere i Bergen, tiltalt for å utnyttet barna sine til tigging ved å bruke dem aktivt ved innsamling av penger. Høyesterett kom frem til at denne form for utnyttelse ikke var tigging, men snarere en form for tjeneste. Høyesterett fremholdt videre at det ikke forelå tilstrekkelig bevis for at barna hadde blitt utnyttet til tigging. Foreldrene ble frifunnet for tiltale om menneskehandel. Dommen gir grunn til å anta at tigging i hovedsak innebærer et spørsmål om å få penger uten noen form for gjenytelse.¹⁰⁰

---

⁹⁴ Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel artikkel 26

⁹⁵ Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2008 s. 14

⁹⁶ Ot.prp. nr. 50 (2005-2006), s.10

⁹⁷ Lov 31. Mai 1900 nr. 5, Lov om løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap (opphevet) (løsgjengerloven) § 11

⁹⁸ ILO rapport (2005), s. 19

⁹⁹ Ot.prp. nr. 50 (2005-2006) s. 4 og 5

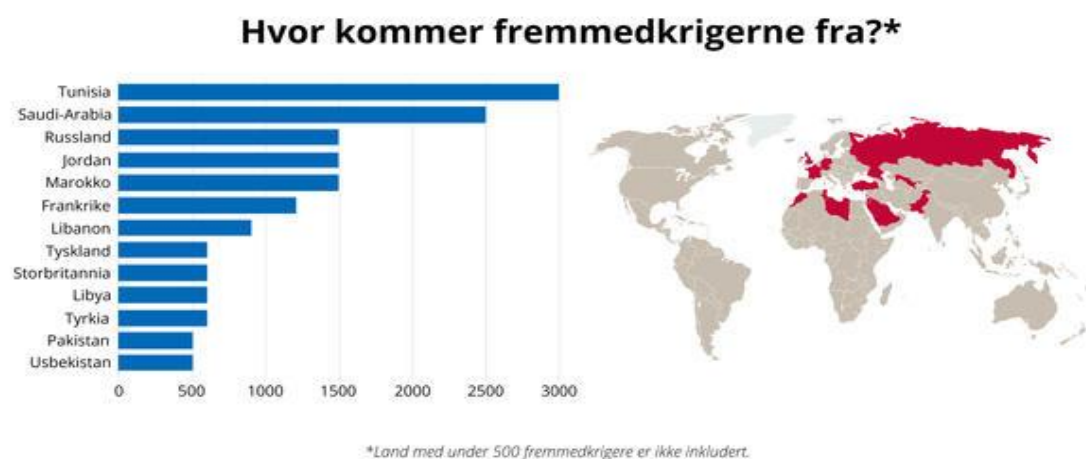
¹⁰⁰ Rt. 2012 s. 1175, premiss 26, 28 og 31

3.2.4.4 Krigstjeneste i fremmed land

Dersom man blir utsatt for tvang til å utføre krigstjeneste i fremmed land, kan dette også betegnes som menneskehandel. Eksempelvis kan her nevnes Den Islamske stat (IS) og deres bruk av fremmedkrigere. IS er en muslimsk militantgruppe som ønsker å opprette en islamsk stat. Gruppen er avhengig av mange krigere og rekrutterer et stort antall fremmedkrigere. Den religiøse militantgruppen uttrykker at alle tilsluttede til IS gjør dette av fri vilje, men det kan stilles spørsmål om hvorvidt enkelte blir tvunget til krigføringen eller ikke. Figur 1 nedenfor viser en oversikt over rekrutteringsmengden over alle fremmedkrigere tilsluttet IS. Felles kontraterrorsenter, som er en avdeling ved politiets sikkerhetstjeneste (PST), gikk i 2014 ut med et anslag på at det er omtrent 50 nordmenn som har reist til Syria for å krige. Konflikten i Syria eskalerte i 2013 da to militante grupper, blant annet IS, valgte å tre inn i den pågående konflikten. I 2014 anslo PST at det var rundt 10 000 fremmedkrigere i Syria, hvorav 2 000 av disse var fra vestlige land. Nærmere undersøkelser av de påviste fremmedkrigerne fra Norge viser at mange er eller har vært aktive i islamistiske miljøer. De forteller videre at å reise ut i den hellige krigen bidrar til høy status i det islamske miljøet i hjemlandet. Det er uvisst om disse miljøene legger press på unge menn og kvinner til å melde seg til krigen.¹⁰¹ Disse synspunktene kommer også til uttrykk i ”Brennpunkt: Min sønn fremmedkrigeren”. Dokumentaren forteller historien om Tom Aleksander som valgte å reise til Syria som fremmedkriger. Brennpunkt viser at organisasjonen ”Profetens Ummah” trolig legger et press på unge menn til å reise til Syria som fremmedkriger. ”Profetens Ummah” sin talsperson i Norge ble også i 2015 siktet for ulovlig oppfordring til terror, men ble frikjent.¹⁰²

Figur 1:

Kilde: BBC, ICSR, CIA. Tall fra juli 2015.

103

¹⁰¹ Felles kontraterrorsenter (2014), s. 2-4

¹⁰² NRK (2015)

¹⁰³ Globalis (2015)

Rapporten fremstilt av Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel presenterer ingen påviste tilfeller av menneskehandel med sikte på krigstjeneste i fremmed land. Til tross for at det ikke er noen påviste tilfeller, kan vi ikke utelukke at denne form for menneskehandel foregår i Norge.¹⁰⁴

3.2.4.5 Fjerning av organer

Den som utnytter, forleder eller tvinger en annen person til å fjerne sine organer til gjerningspersonens gunst er å anse som en menneskehandler. Det følger av transplantasjonslova §§ 5 og 6 at ved fjerning av organer fra en person kreves det et samtykke fra vedkommende og at donasjonen ikke skal føre til fare for donatens liv og helse.¹⁰⁵ Etterspørselen etter organer er stor både i Norge og på verdensbasis.

Det fremgår av Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel sin rapport fra 2015 at det i 2014 ikke forelå påviste tilfeller av menneskehandel med det formål å frata organer.¹⁰⁶ Norge er et av de landene som har størst organdonasjon, men handler i hovedsak ikke med organer fra utlandet. En del andre land derimot har et friere transnasjonalt marked for kjøp og salg av organer. Dette generer et større marked for å utnytte mennesker til ufrivillig organdonasjon til salg.

Til tross for ingen påviste tilfeller i Norge må vi være oppmerksom på at også denne type menneskehandel kan forekomme. Bestemmelsen gjelder også de tilfellene der en person bruker andres sårbare situasjon for å motivere til en organdonasjon. En svært krevende økonomisk situasjon eller misbruk av maktforhold kan være eksempler på dette.

3.3 Medvirkning

3.3.1 Straffeloven § 257 annet ledd

Det følger av straffeloven § 257 annet ledd at også bakmenn som bidragsyttere er ansvarlige for menneskehandel og kan domfelles for medvirkning til menneskehandel. Dette er en form for medvirkning. Annet ledd bokstav a til c oppgir hvilke former for bidrag til menneskehandel som herunder regnes som medvirkning.¹⁰⁷

Det følger av straffeloven § 15 at *"et straffebud rammer også den som medvirker til overtreddelsen, når ikke annet er bestemt"*. Forarbeidene til denne bestemmelsen definerer medvirk-

---

¹⁰⁴ KOM (2015) s. 35

¹⁰⁵ Lov 7. mai 2015. Lov om donasjon og transplantasjon av organ, celler og vev (transplantasjonslova) §§ 5 og 6

¹⁰⁶ KOM (2015) s. 35

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003) s. 98

ning som et bidrag før hovedgjerningen. De uttaler videre at det må foreligge ”...en viss form for tilknytning mellom hovedgjerningen og bistanden...” for at bidraget kan regnes som medvirkning.¹⁰⁸ Den tidligere straffeloven hadde ikke en lignende generell medvirkningsbestemmelse, dermed måtte straffebudene ha et medvirkningstillegg for at medvirkning skulle være straffbart. Den nye medvirkningsbestemmelsen innebærer dermed en realitetsendring i straffeloven. Det reiser seg av denne grunn spørsmål om lovgiver da har ment at medvirkning til medvirkning skal være ulovlig etter straffeloven § 15 jamfør straffeloven § 257 annet ledd. Dette ettersom også menneskehandelsbestemmelsen regulerer medvirkning. Dette kan belyses med et eksempel: En kvinne gir mat til to menn som frakter fem kvinner til Norge full vitende om hva de holder på med. Dette å anse som straffbart med grunnlag i straffeloven § 257 annet ledd. Vil hennes venninne som handler inn matvarene ha medvirket til medvirkning? Verken forarbeidene til §§ 15 eller 257 gir noen holdepunkter for det ene eller andre.¹⁰⁹ Det kan virke som om lovgiver ikke har vurdert problematikken. Jeg vil ikke drøfte dette mer inngående, men kun se på § 257 andre ledds beskrivelse av medvirkning.

3.3.2 Bokstav a

3.3.2.1 *Bakmannsapparatet*

Straffeloven § 257 annet ledd bokstav a lyder:

”På samme måte straffes den som:

- a) legger forholdene til rette for slik tvang, utnyttelse eller forledelse som nevnt i første ledd ved å anskaffe, transportere eller motta personen.”*

Bokstav a tar sikte på å ramme det apparatet som bidrar til menneskehandel. Ved enkelte tilfeller er det gjerningspersoner som selv oppdager, innhenter, frakter og utnytter personer. I de fleste tilfeller har utnyttene medhjelpere som får en del av utbyttet. Bakmennene står som oftest kun bak et ledd i prosessen.¹¹⁰ Enkelte bidragsytere arbeider med å finne mulige ofre for menneskehandel og innhenting av disse, videre er andre ansvarlig for transport og der nest for mottak av ofrene. Det er grunn til å tro at bakmannsapparatet er stort og inngår i en større organisert virksomhet.

3.3.2.2 *Anskaffe*

Anskaffelse av mennesker til videre distribusjon innebærer å finne mulige ofre og innhente disse til transportøren. Utvelgelsen har ulike uttrykk, men svært ofte innebærer rekrutteringen å skille ut mennesker i en sårbar situasjon.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 410-411

¹⁰⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) s. 421 og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) s. 410-411

¹¹⁰ Intervju m/ Kirkens bymisjon

¹¹¹ Se punkt 4: ”misbruk av sårbar situasjon”

Gateprostitusjonen i Oslo bærer preg av et stort antall nigerianske kvinner som har vært utsatt for menneskehandel. De fleste av disse kvinnene oppgir å være opprinnelig fra Benin City, som ligger i Edo-provinsen i Nigeria. Benin City har et innbyggertall på omtrent 679 000 personer. Det er påfallende at mesteparten av de nigerianske ofrene for menneskehandel kommer fra et relativt lite område. Forskere mener at det kan foreligge to ”...feilkilder...” ved studiet. Den første mulige feilkilden er at språket som snakkes i Benin City regnes som det viktigste språket i Edo-provinsen, derfor er det mange som lærer seg språket. En annen mulig feilkilde er at ofrene oppgir Benin City som hjemsted fordi de ikke ønsker at deres eget hjemsted skal assosieres med menneskehandel.¹¹² Likevel kan den høye andelen av kvinner fra Benin tilsi at en del av bakmannsapparatet holder til i dette området.¹¹³ Svensk politi rapporterer også et stort antall personer fra Benin City som arbeider innenfor sex-industrien i Sverige.¹¹⁴

3.3.2.3 *Transportere*

Proessen videre, enten det foretas av samme person som innhentet offeret eller ikke, er å transportere ofret til et transittland eller destinasjonsland. Et transittland er et land der offer for menneskehandel enten blir midlertidig utnyttet eller etter kort tid sendes videre. Et destinasjonsland er målet for transporten, hvor ofrene permanent skal utnyttes. Italia, Spania og Russland er av de landene som er både transittland og destinasjonsland. Norge er i hovedsak et destinasjonsland.

3.3.2.4 *Motta*

Ved ankomst ved destinasjonslandet eller transittlandet er det nødvendig å ha kontroll over ofrene. Kontrollen opprettholdes blant annet ved å bestemme boplass for personene og passe på at de ikke flykter. Mottaksapparatet er ansvarlig for dette.

Svenske forarbeider viser at det har skjedd en økning i kvinnelige bakmenn i Stockholm de siste årene.¹¹⁵ De kvinnelige bakmennene kaller seg ofte for ”madam”. Kallenavnet gjør at ofrene i liten grad har opplysninger om bakmennenes identitet. Svensk teori legger til grunn at kvinnene får tilbud om helt eller delvis opphør av salg av sex dersom de overtar som ”madam” for nyankomne.¹¹⁶ Rettspraksis viser også at bakmenn kan være tidligere ofre som har blitt ”oppgradert”. I sak for Gulating lagmannsrett i 2013 ble det påpekt at noen av bakmenn er tidligere ofre for menneskehandel. Saken omhandlet en kvinne fra Nigeria som ble rekrut-

---

¹¹² Skilbrei, Tvedt og Brunovskis (2006) s. 18 og 19

¹¹³ Intervju m/Kirkens Bymisjon

¹¹⁴ Lägesrapport 12 (2011), s. 11

¹¹⁵ SOU 2008:41, s. 44

¹¹⁶ Intervju m/ kirkens bymisjon og Karlén (2009) s. 74

tert og sendt til Norge. Hun ble ved ankomst møtt av en annen kvinne som tok henne med videre og ga henne informasjon om hvordan hun skulle prostituere seg. Kvinnen som mottok ofret var også et tidligere offer for menneskehandel. Hun hadde arbeidet selv som prostituert og hadde blitt ”oppgradert” til bakmann. Tingretten dømte kvinnen for menneskehandel, men lagmannsretten frifant kvinnen på grunn manglende bevis på at fornærmede var et offer for menneskehandel.¹¹⁷

3.3.3 Bokstav b

Straffeloven § 257 annet ledd, bokstav b lyder:

”På samme måte straffes den som:

b) på annen måte medvirker til tvangen, utnyttelsen eller forledelsen”

Bokstav b oppsetter en generell medvirkningsregel.¹¹⁸ Medvirkning til menneskehandel kan blant annet være utgivelse av opplysninger om mennesker i en sårbar situasjon, stille transportmidler til disposisjon, bidra med innlosjering, sette bakmenn i kontakt med kjøpere eller lignende.

Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 2006 s. 1491 foretok en vurdering av medvirkning etter bokstav b. En mann ble tiltalt for å ha medvirket til menneskehandel ved transport av rumenske kvinner fra Romania til Bergen med utnyttelse til prostitusjon som formål. Mannen ble frikjent på grunn av manglende kjennelsesgrunner, da bevisene mot han ikke var tilstrekkelig til å få han dømt for medvirkning.¹¹⁹ Til tross for frikjennelse tjener kjennelsen som et egnet eksempel på medvirkning.

I Rt. 2011 s. 1127 fremstiller Høyesterett et obiter dictum som angår psykisk medvirkning etter straffeloven § 257 annet ledd bokstav b. Saken omhandlet en mann som betalte foreldrene til fire mindreårige jenter for pornografisk fotografering. Mannen ble frikjent for menneskehandel ettersom han kjøpte en enkeltstående seksuell tjeneste av jentene. Høyesterett uttaler derimot i siste premiss av dommen at en person som etterspør handlinger eller tjenester som følger av straffeloven § 257 første ledd, kan domfelles for psykisk medvirkning etter annet ledd bokstav b. Det forutsettes da at gjerningspersonen er klar over at forbrytelsen er menneskehandel. Høyesterett presiserer at kjøp av enkeltstående seksuelle tjenester av en person som allerede er et offer for menneskehandel, ikke kan regnes som medvirkning til menneskehandel.¹²⁰

---

¹¹⁷ LB-2013-100192, jfr. TOSLO-2012-63420

¹¹⁸ Ot.prp nr. 62 (2002–2003), s. 98

¹¹⁹ Rt. 2006 s.1491, premiss 21

¹²⁰ Rt. 2011 s. 1127, premiss 32

3.3.4 Bokstav c

Straffeloven § 257 annet ledd, bokstav c lyder:

”På samme måte straffes den som:

- c) gir betaling eller annen fordel for å få samtykke til en slik handlemåte fra en person som har myndighet over den fornærmede, eller som mottar slik betaling eller fordel.”*

Bokstav c oppsetter en spesiell medvirkningsregel.¹²¹ Alternativet rammer den som ved sitt myndighetsforhold til fornærmede medvirker til salg eller utnyttelse av fornærmede til andre. Vedkommende mottar et vederlag. Vederlaget kan enten være i form av penger eller en annen fordel. Alternativet tar særlig sikte på foreldre, foresatte, formyndere, verger, eller lignende.¹²²

Eksempelvis kan her nevnes en kvinne i Afghanistan som solgte sitt spedbarn på 1 måned for å penger til fyringsved. Eksemplet er dessverre ikke enkeltstående og slike handlinger skyldes ofte ekstrem fattigdom.¹²³

3.4 Misbruk av mindreårig

En mindreårig defineres som en person under 18 år. Den som misbruker en mindreårig *”straffes uavhengig av om vold, trusler, misbruk av sårbar situasjon eller annen utilbørlig atferd er anvendt”*.¹²⁴ Dette innebærer at ved misbruk av mindreårig må kun handlingsvilkåret og formålsvilkåret være oppfylt. I rapport fra Fafo angående mindreårige som blir utsatt for menneskehandel uttales det *”...vi finner at spørsmålet om ”misbruk av sårbar situasjon” likevel bringes inn i rettsbehandlingen...”*.¹²⁵ Uttalelsen og rettspraksis tyder på at alternativer under middelsvilkåret benyttes for å underbygge handlingsvilkåret eller eventuelt grov menneskehandel.

Handlingsvilkåret oppgir at en person ikke skal tvinge, utnytte eller forlede en annen. Bedømmelsen av hvorvidt den mindreårige er tvunget, må vurderes ut fra om den frivillig har valgt å tre inn i situasjonen samt om den har mulighet til å komme seg ut av den. Vurderingen beror blant annet på om fornærmede er utsatt for press. I kjennelse inntatt i Rt. 2011 s. 1061 vurderte Høyesteretts ankeutvalg lagmannsrettens forståelse av menneskehandelsbestemmelsen. Saken gjaldt varetektsfengsling av flere rumenere. Rumenerne hadde tvunget og utnyttet

---

¹²¹ Ot.prp nr. 62 (2002–2003) s. 98

¹²² Ot.prp. nr. 62 (2002–2003) s. 98–99

¹²³ Paust (2015)

¹²⁴ Straffeloven § 257 tredje ledd

¹²⁵ Fafo-rapport 2015:45 (2015) s. 7

seks mindreårige til tigging, tyverier og til salg av falske gullvarer. Høyesteretts ankeutvalg uttaler her at ved tvangsarbeid må også mindreårige ha vært utsatt for ”...*en eller annen form for press...*”.¹²⁶ Den første dommen avsagt av den europeiske menneskerettsdomstol om menneskehandel i 2005 gjaldt en mindreårig. En 15 år gammel jente ble ansatt hos en familie i Frankrike. Hun ble tvunget til å arbeide som ubetalt hushjelp 15 timer hver dag. Misbruket foregikk i flere år. Familien hadde ikke truet henne direkte, men hun var likevel redd for hva som muligens kunne skje henne. Den europeiske menneskerettsdomstol understreket at familien hadde ”...*nurtured that fear...*”, altså utnyttet jentas frykt. Dette kan også gi uttrykk for at bedømmelsen av tvangsarbeid vil momenter som for eksempel en mindreårigs sårbare situasjon ved frykt, kunne spille inn. Domstolen kom frem til at det forelå et brudd på artikkel 4 i den europeiske menneskerettskonvensjon.¹²⁷

Utnyttelsen av mindreårige gjelder både utnyttelse av egne og andres barn. Ved avgjørelse avsagt ved Borgarting lagmannsrett i 2014 tok en mann med seg en 16 år gammel filippinsk gutt til Norge og utnyttet han seksuelt. Retten påpeker at gutten tidligere hadde blitt mobbet og voldtatt av en mann. Gutten var bifil. De viser til at disse forholdene gjorde at gutten var sårbar. Lagmannsretten kom frem til at mannen misbrakte sin stilling, guttens avhengighetsforhold og sårbarhet, til seksuelle tjenester. I tillegg ble også mannen dømt, i konkurrans, for utnyttelse av mindreårig til seksuelle forhold.¹²⁸

Straffeloven § 257 tredje ledd oppgir at villfarelse om alder ikke utelukker straffeskyld. Skyldkravet er uaktsomhet, som fremgår av tredje ledd: ”*Den som var uvitende om at fornærmede var 18 år, straffes hvis han på noe punkt kan klandres for sin uvitenhet*”

Det å handle uaktsomt er blant annet å anta at fornærmede ikke er mindreårig. Mangelfulle undersøkelser om fornærmedes alder er tilstrekkelig til at det foreligger uaktsomhet. Likevel er det ofte slik at mange barn reiser med falske identitetspapirer, noe som fører til at deres alder er vanskeligere å fastslå samt undersøke nærmere.¹²⁹

Rapport om tall på menneskehandel fra 2014 fremsatt av Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel viser at omtrent 11 prosent av antall påviste ofre for menneskehandel er mindreårige.¹³⁰ Det er avsagt ti fellende dommer som gjelder mindreårige. Disse sakene berører prostitusjon, seksuelle tjenester, tvangsarbeid eller tvangstjenester som formål.

---

¹²⁶ Rt. 2011 s. 1061 premiss 43

¹²⁷ Siliadin mot Frankrike, avsnitt 118

¹²⁸ LG-2013-186438

¹²⁹ Karlén (2009), s. 62

¹³⁰ KOM (2015) s. 5

4   ”Misbruk av sårbar situasjon”

4.1   Middelsvilkåret

Alternativet ”misbruk av sårbar situasjon” tilhører middelsvilkåret. Å misbruke noens sårbare situasjon innebærer at vedkommende er i en slik situasjon at det å tilslutte seg utnyttaren oppfattes som eneste utvei. Et eksempel på en sårbar situasjon er en kvinne med forsørgeransvar, uten arbeid og som står i fare for å bli kastet ut av leiligheten sin. Dersom en annen person utnytter denne situasjonen til billig arbeidskraft på et bordell eller et annet arbeidssted vil gjerningspersonen ha misbrukt kvinnens sårbare situasjon.¹³¹

Det å være i en sårbar situasjon vil i seg selv vil ikke føre til brudd på bestemmelsen, gjerningspersonen må også ha misbrukt denne situasjonen. Å misbruke noens situasjon innebærer at det må foreligge en årsakssammenheng mellom fornærmedes sårbare situasjon og gjerningspersonens misbruk. Andenæs stiller seg spørrende til forskjellen mellom ”misbruk” og handlingsvilkåret ”utnytte”. Det kan tilsynelatende virke som han regner misbruk og utnytte som synonymer, og ilegger ikke misbruk stor vekt.¹³² På samme måte som Andenæs finner jeg det vanskelig å oppfatte forskjellen på et misbruk og det å utnytte noens sårbare situasjon, men oppfatter det slik at formuleringen er valgt for å understreke årsakssammenhengen mellom den sårbare situasjonen og utnyttelsen. Jeg vil videre betrakte vilkåret ”misbruk av sårbar situasjon” i sin helhet og ikke drøfte ”misbruk” og ”sårbar situasjon” separat.

Da vilkåret ”misbruk av sårbar situasjon” ikke har en klar språklig forståelse, vil anvendelse av vilkåret på det konkrete tilfellet kunne by på problemer. Det er særlig tre utfordringer ved vilkåret. For det første må det identifiseres hvorvidt den enkelte var i en sårbar situasjon. Ved en nærmere analyse av rettspraksis vil sårbarhet hovedsakelig igjen kunne inndeles i tre kategorier. Den ene kategorien er individuell sårbarhet, dernest sårbarhet grunnet inndeling i gruppe og til sist en strukturell sårbarhet. Disse formene kan fremkomme før eller etter personen er ankommet Norge. UNODC gjør også rede for at en sårbar situasjon kan oppstå både før og etter menneskehandelen. Situasjoner der en person er sårbar i forkant av en eventuell menneskehandel kan benevnes som pre-sårbarhet. Mulige årsaker til pre-sårbarhet kan blant annet være fattigdom, naturkatastrofer, krig eller lignende. Tilfeller av sårbarhet som oppstår etter en eventuell menneskehandel kan benevnes som post-sårbarhet. Post-sårbarhet kan oppstå blant annet ved språk- og kulturutfordringer, sykdom, graviditet eller lignende.¹³³

---

¹³¹ Ot.prp. nr. 62 (2002-2003), s. 97

¹³² Andenæs (2008) s.180

¹³³ UNODC (2013) s. 21

Den andre utfordringen er vektingen av momentene og begrensningen i rekkevidden til bestemmelsen. Det er få henvisninger i rettspraksis til den nedre grensen ved sårbarhetsvurderingen, hvilket kan tyde på at grensen er svært lav. Likevel er det også en kjent sak at det kun er et begrenset antall menneskehandelssaker som kommer for retten. Det kan være mange mulige forklaringer på dette, blant annet at ofret ikke har tilstrekkelig informasjon om gjerningspersonen. I tillegg er denne type saker svært utfordrende å etterforske. Det følger av FNs rapport fra 2013 om rekkevidden til sårbarhetsalternativet at det må settes begrensninger for hvor langt alternativet kan strekkes. Eksempelvis vises det til at å være i en arbeidsstilling, som for eksempel au pair, uten andre mulige arbeidsmuligheter ikke i seg selv kvalifiseres som en sårbar situasjon. Men dersom arbeidsgiveren bevisst utnytter denne situasjonen kan det kvalifiseres som misbruk av en sårbar situasjon.¹³⁴

Den tredje utfordringen er vurderingen av fornærmedes reelle valgmulighet. Vurderingen beror på den subjektive og objektive forståelsen av fornærmedes situasjon.

Jeg vil nedenfor gjøre rede for momentene i vurderingen av sårbarheten. For å belyse vilkårets innhold er det hensiktsmessig å vise til enkeltsaker, særlig saker fremstilt for retten.

4.2 Helhetsvurdering

Vurderingen av fornærmedes sårbare situasjon beror på en helhetsvurdering av hvert konkret tilfelle. UNODC gir også i rapport om vilkåret *”...abuse of a position of vulnerability...”* uttrykk for dette: *”A genuine understanding of vulnerability will thereby almost always require situation-specific analysis...”*¹³⁵

Momentene i helhetsvurderingen vil ikke nødvendigvis alene regnes som en sårbar situasjon, men kan samlet sett kvalifiseres som en sårbar situasjon. De forskjellige inndelte typene av sårbarhet er også momenter som inngår i den konkrete vurderingen av hvorvidt ofret var i en sårbar situasjon. Formene for sårbarhet vil presenteres under punkt 4.3.

”Det må foretas en konkret helhetsvurdering av de enkelte fornærmedes forhold.” uttaler Borgarting Lagmannsrett.¹³⁶ Saken omhandlet to kvinner som ble utnyttet til tvangsarbeid, både ved arbeid som au pairer og butikkmedarbeidere i en Rema 1000-butikk. Det var et ektepar som stod bak utnyttelsen. Ekteparet arbeidet i Rema 1000-butikken og konen var franchisetaker i butikken. De fornærmede stod i en vanskelig økonomisk situasjon da de hadde forsørgeransvaret for hver sin familie. Dette momentet trakk i retning av at kvinnene var i en

---

¹³⁴UNODC (2013) s. 23 og 24

¹³⁵UNODC (2013) s. 14

¹³⁶LB-2014- 9300, under punkt ”Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for tiltalebeslutningen post I a og b”

sårbar situasjon. Et videre moment var kvinnenens reelle mulighet til å unnsnippe arbeidsforholdet. Kvinnene hadde på forhånd mottatt et informasjonsbrev fra Utlendingsdirektoratet som viste til muligheten og framgangsmåte for å bytte vertsfamilie. Videre hadde kvinnene jevnlig hatt kontakt med andre filippinske au pairer i Norge. Retten la til grunn at miljøet var kjent med muligheten for bytte av vertsfamilie. Videre forelå det ingen bevis for at vertsfamilien truet kvinnene, noe som også utgjorde et moment i helhetsvurderingen. Retten gjorde rede for helhetsvurderingen og hvilke momenter som var av relevans. Likevel foretok ikke retten noen konkret vurdering av hvorvidt de fornærmede var i en sårbar situasjon, da retten fant at formålsvilkåret ikke var oppfylt. Av denne grunn ble ekteparet frikjent for tiltale om menneskehandel.¹³⁷

Eksemplet viser hvordan flere momenter spiller inn i helhetsvurderingen. Ved gjennomgang av praksis, blant annet ovennevnte dom, er det ofte vanskelig å se hvordan retten konkret vektet momentene. Mye av vektingen gjøres i hovedsak indirekte. Da praksis ikke er tydelig i vektleggingen av momentene, vil denne vurderingen kunne by på utfordringer. I henhold til uskyldpresumpsjonen (enhver er uskyldig til det motsatte er bevist) vil denne usikkerheten kunne tjene til gunst for tiltale.

4.3 Sårbarhet

4.3.1 Individuell sårbarhet

Individuell sårbarhet er den første gruppen av sårbarhet. Praksis viser at individuelle forhold kan føre til at en person anses for å være i en sårbar situasjon. Eksempler på individuelle forhold er blant annet helsemessige svakheter, rusavhengighet eller lignende. Videre kan også forhold som blant annet dødsfall av nærstående eller mangel på selvtilit gjøre en person sårbar. Den individuelle sårbarheten er et moment i helhetsvurderingen av hvorvidt fornærmede var i en sårbar situasjon.

UNODC oppgir ”...*pregnancy or any physical or mental disease or disability of the person, including addiction to the use of any substance...*” som eksempelvis momenter i sårbarhetsvurderingen.¹³⁸ Momentene faller inn under betegnelsen individuell sårbarhet.

4.3.1.1 Psykisk sykdom

I avgjørelse inntatt i Rt. 2015 s. 810 utnyttet en mann en psykisk syk kvinne til prostitusjon. Fornærmede og gjerningspersonen hadde tidligere vært gift, men hadde etter separasjonen valgt å holde kontakten samt bodde til tider sammen. Kvinnen hadde siden barndommen hatt

---

¹³⁷ LB-2014- 9300, under punkt ”Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet for tiltalebeslutningen post I a og b”

¹³⁸ UNODC (2009) s. 9

store alkoholproblemer og fra begynnelsen av 1990-tallet hadde hun en rekke ganger vært innlagt på psykiatrisk sykehus. Både før og etter samlivsbruddet stod kvinnen i et undermaktforhold til mannen, noe han misbrukte. Mannen organiserte salg av kvinnen, transporterte henne til kjøpere og mottok utbyttet. Retten la vekt på både de psykiske lidelsene og kvinnens rusmisbruksproblem som momenter i sårbarhetsvurderingen. En sakkyndig oppnevnt av domstolen vurderte fornærmede som svært sårbar for manipulasjon og påvirkning. Mannen ble domfelt for å ha utnyttet kvinnen ved hennes sårbare situasjon til prostitusjon.¹³⁹

I tilfeller der fornærmede har en redusert psykisk helse vil misbruk av dens sårbare situasjon være særlig aktuelt, ettersom det ofte etableres ujevne maktforhold mellom gjerningsperson og fornærmede. En ser at utnyttelsen ofte foretas av en nærstående som er klar over fornærmedes helsesvakhet. Da kan være vanskelig å fastslå hvorvidt et menneske er psykisk syk, vil vurderingen av personers mentale tilstand som regel foretas av leger eller psykologer.

4.3.1.2 Medisinsk tilstand

I sak avsagt av Oslo tingrett i 2007 ble en mann fra Tyrkia dømt for blant annet menneskehandel. Mannen hadde ved hjelp fra sin kjæreste kommet i kontakt med en kvinne i Bulgaria. Kvinnen i Bulgaria var gravid da mannen og hans kjæreste oppsøkte henne. Kvinnen ønsket å ta abort, men hadde ikke penger til å foreta inngrepet. Mannen inngikk en avtale om å bidra økonomisk med 3 500 kroner for å utføre aborten mot at hun reiste til Oslo for prostitusjon. Han skulle sørge for transport og boplass til kvinnen mot at mannen skulle få den fulle provisjon den første måneden, og senere 50 prosent av utbyttet av prostitusjonen. Denne avtalen ble derimot ikke holdt av mannen, han dukket til stadighet opp og ville ha penger for inngrepet og transporten til Norge. Kvinnen flyktet til slutt fra mannen.¹⁴⁰

Avgjørelsen viser at medisinske tilstander kan utgjøre en spesielt sårbar situasjon. Situasjonen i denne type tilfeller berører også ofte et behov for penger enten til medisiner eller til å utføre ulike inngrep. Situasjonen i tilfellet ovenfor representerer også en form for strukturell sårbarhet ved fornærmedes økonomiske vanskelige situasjon. I tingrettens avgjørelse vurderte retten begge disse forholdene samlet tilstrekkelig til at hennes situasjon ble regnet som sårbar. Dommen ble anket til Lagmannsretten og mannen ble frifunnet for menneskehandel. Saken ble i lagmannsretten behandlet i lagrette. Ved behandling i lagrette er det uvisst hva lekdommerne har lagt vekt på, men det kommer til en viss grad til uttrykk i straffeutmålingen. Straffeutmålingen oppgir at mannens handlinger ikke var tilstrekkelig for domfellelse av menneskehandel. Mannen ble domfelt for blant annet hallikvirksomhet, altså for å ha fremmet kvin-

---

¹³⁹ Rt. 2015 s. 810, premiss 12 og 13

¹⁴⁰ TOSLO-2007-189373, under "Retten bemerkninger", "Post I"

nens prostitusjon. Uavhengig av om vi følger tingrettens eller lagmannsrettens avgjørelse vil sakens faktum tjene som et eksempel på en mulig sårbar situasjon på grunn av en medisinsk tilstand.¹⁴¹

Som tidligere nevnt gir UNODC også eksplisitt uttrykk at graviditet er en sårbarhetsfaktor i sin rapport om ”...*abuse of a position of vulnerability*...”.¹⁴² Direktivet som regulerer forbudet mot menneskehandel i EU angir også graviditet som et eksempel på en sårbar situasjon.¹⁴³

4.3.1.3 ”Kjærlighet”

Forskning basert på prostitusjon i Norge viser at en rekke halliker og bakmenn opptrer i kjærlighetsforhold til prostituerte og ofre for menneskehandel. Forskningen viser at følelser og sex gjør det ”...*vanskeligere å definere det som skjer som utnyttning*...”.¹⁴⁴

UNODC nevner også at utnyttelse av følelser eller et kjærlighetsforhold kan utgjøre et moment i vurderingen av sårbarhet.¹⁴⁵ Rettspraksis gir eksempler på denne form for misbruk, blant annet avgjørelse inntatt i Rt. 2015 s. 810. Avgjørelsen gjaldt en mann som misbrakte sin tidligere kone både før og etter samlivsbruddet.¹⁴⁶

4.3.1.4 Myndighetsmisbruk

Å ha myndighet over en annen person innebærer en juridisk, fysisk eller psykisk utøvelse av makt overfor denne personen. Misbruk av denne myndigheten til ugunst for den underordnede er å betegne som myndighetsmisbruk. Myndighetsmisbruket kan foretas av offentlig myndighet, som for eksempel politi, ordførere eller lignende.

Palermo-protokollen stiller ingen direkte krav til hvilke myndighetsforhold et eventuelt misbruk skal rettes mot. Enkelte land har kun inntatt misbruk av stilling, slik som en politikonstabel eller lignende, under momentet. Derimot har andre land, som Norge, valgt en variant som har en bredere rekkevidde til også å gjelde ujevne relasjoner. Dette kan illustreres ved eksempler som foresatte, lærere, prester eller lignende.¹⁴⁷

---

¹⁴¹ LB-2008-121543-2

¹⁴² UNODC (2009) s. 9 og UNODC (2013) s. 16

¹⁴³ Rdir 2011/36/EU art. 12

¹⁴⁴ Skilbrei (2006) s. 41

¹⁴⁵ UNODC (2013) s. 16

¹⁴⁶ Rt. 2015 s. 810, premiss 2

¹⁴⁷ UNODC (2013) s. 73 og 74

4.3.2 Gruppesårbarhet

En gruppe er en sammenfallende ansamling av mennesker. Den kan være selvoppnevnt eller sammensatt av andre mennesker. Ofte har medlemmene et eller flere felles anliggende. Gruppene kan blant annet være basert på etnisitet, religion, politisk oppfatning eller lignende. Eksempelvis kan det å være en del av en religiøs gruppe i et land uten religionsfrihet kunne innebære at personene i gruppen blir sårbare. Den stadige flyktningestrømmen til Europa fra Syria gir et eksempel på dette, der IS mishandler blant annet kristne og andre med en annen religiøs oppfatning enn Islam. Andre verdenskrig med Adolf Hitlers forfølgelse av jødene kan også tjene som et eksempel på en ekstrem situasjon av gruppesårbarhet.

Forskning og undersøkelser viser at en særlig overvekt av ofre utsatt for menneskehandel kommer fra Nigeria. Dette kommer tydelig frem i gateprostitusjonen i Oslo.¹⁴⁸ I rapport frem satt av ILO i 2005 skildres situasjonen i Nigeria som at *"...victims are generally of low socio-economic status. Many come from large families, having dropped out of school because of financial difficulties..."*.¹⁴⁹

Uttalelsen bygger på studier foretatt over en lengere periode av menneskehandel i Nigeria. Intervjuer gjort av kriminologiprofessor May-Len Skilbrei og to medforfattere, underbygger ILOs studier. De erfarte at mange av kvinnene fra Nigeria innen prostitusjon i Norge reiser fra Nigeria grunnet fattigdom og dårlige framtidsutsikter. Mange har ikke råd til å gå på skole og mangler jobber som gir tilstrekkelig inntekt og muligheter, og behovet for å komme seg ut av fattigdommen er svært stor. Fattigdommen har økt kraftig i Nigeria de siste årene noe som representerer begrensede utdanningsmuligheter og framtidsutsikter. Dette kan føre til en kombinasjon av gruppesårbarhet og strukturell sårbarhet.¹⁵⁰

Det følger også av svensk rett at rekrutteringen av en person som lever i fattigdom eller som er medlem av en minoritetsgruppe, ikke alene gjør at person er i en sårbar situasjon. Likevel vises det til at denne situasjonen vil være av et moment under sårbarhetsvurderingen.¹⁵¹

4.3.2.1 Kultur

Til tross for økt globalisering og mer kontakt mellom ulike folkegrupper, er det fremdeles enkelte kulturer som gir større rom for å skille seg ut enn andre. Eksempelvis kan det å være homofil, transseksuell eller lignende være mer akseptabelt i enkelte kulturer enn andre. Gulating Lagmannsrett domfelte i 2013 en eldre mann for å ha utnyttet en ung mann fra Brasil.

---

¹⁴⁸ Intervju m/ Kirkens Bymisjon

¹⁴⁹ ILO rapport (2005) s. 58

¹⁵⁰ Skilbrei, Tveit og Brunovskis (2006) s. 21

¹⁵¹ SOU 2008:41, s. 104

Fornærmede var homofil. Han beskrev det som svært vanskelig for han å være ærlig om sin legning, da hans familie og lokalsamfunnet var dypt religiøse. Homofili var uakseptabelt i den lokale kulturen. Fornærmede flyttet derfor først til Rio de Janeiro og videre til Roma. Tiltalte og fornærmede kom da i kontakt og tiltalte tilbød fornærmede arbeid på hans sauna i Norge. Da fornærmede takket ja til jobben, fikk han en stillingsbeskrivelse som resepsjonist og ansvarlig for rengjøring. Da fornærmede ankom Norge ble han raskt satt i arbeid og fikk etter hvert oppgavene med å utføre seksuelle tjenester. Han var ikke klar over at mye av arbeidet innebar massasje og seksuelle tjenester. Fornærmede arbeidet i saunaen i ca. tre år og fikk svært lite betalt. Tiltalte ble dømt for å ha utnyttet en ung mann i en sårbar situasjon til prostitusjon.¹⁵²

Dommen tjener som et eksempel på sårbarhet grunnet kulturelle forhold. Fornærmede torde ikke å leve åpent med sin legning, noe tiltalte misbrukte.

4.3.2.2 *Skam*

Å betegnes som et offer for menneskehandel kan i enkelte kulturer betraktes som en svakhet, særlig når det kommer til misbruk med prostitusjon som formål. Forskere har observert at kvinner som er utsatt for menneskehandel med prostitusjon som formål later som de har en annen jobb i Norge.¹⁵³ Esohe Aghatise fra hjelpeorganisasjonen IROKO Onlus uttaler i sin artikkel at hennes erfaringer tilsier at kvinner som arbeider som prostituert i Nigeria kan føre til at de ikke kan gifte seg eller bli værende i sitt lokalsamfunn. Dersom en gift kvinne livnærer seg som prostituert eller har hatt samleie med andre menn må hun fortelle dette til mannen sin og utføre spesielle rensningsritualer.¹⁵⁴ Frykten for at andre skal få visshet om fornærmedes situasjon kan altså føre til utnyttelse og at ofret ved det blir sårbar i etterkant av menneskehandelen.

UNODC nevner også trusler om å avsløre hemmeligheter eller annen informasjon om fornærmede som en mulig sårbarhetsfaktor.¹⁵⁵ Dette kan også gjelde både før og etter menneskehandelen. Skammen har i stor grad sammenheng med samfunnet fornærmede tilhører samt kulturens normer. Dersom eksempelvis prostitusjon er sosialt akseptert i et samfunn vil truslene om avsløring muligens ikke være like truende og effektiv.

---

¹⁵² LG-2012-173499, under ”Lagmannsrettens vurdering”

¹⁵³ Skilbrei (2006), s. 43

¹⁵⁴ Aghatise (2004) s. 1134

¹⁵⁵ UNODC (2013) s. 16

4.3.3 Strukturell sårbarhet

En strukturell sårbarhet vil i hovedsak omhandle situasjoner der en person har visse forutsetninger som skaper en vanskelig situasjon for vedkommende. Denne type forutsetninger kan blant annet være fattigdom, arbeidsledighet eller lignende.

ILO fremsatte i 2008 en rapport om menneskehandel, der de blant annet uttaler:

*”Trafficked persons are among the most vulnerable migrant workers. They are generally poorer, have a lower socio-economic status, are less informed about their rights and existing legal opportunities for employment abroad...”*¹⁵⁶

ILO viser her en forståelsen av at ofrene ofte er fattige og ikke er klar over sine rettigheter. ILO mener disse momentene bidrar til sårbarhet.

Norsk praksis viser at fornærmedes økonomiske forhold er et moment i sårbarhetsvurderingen. Sverige setter noe strengere krav til grad av økonomisk og strukturell sårbarhet enn det Norge gjør. Det følger av juridisk litteratur at det ikke er tilstrekkelig at fornærmede kommer fra et område med lavere levestandard enn i Sverige for at fornærmede regnes for å være i en sårbar situasjon.¹⁵⁷

4.3.3.1 Fattigdom

Fattigdom faller inn under kategorien strukturell sårbarhet. Mange av ofrene for menneskehandel blir først transportert av fri vilje til et destinasjonsland. Ved ankomst får de beskjed om hva reisen har kostet og blir stående i gjeld til bakmennene. Ofrene har som regel ikke bosted og trenger hjelp fra bakmennene til å skaffe dette. Gjelden og kontrollen bakmennene har over ofrene gjør at ofrene befinner seg i en sårbar og vanskelig økonomisk situasjon. Mange kvinner velger å selge seksuelle tjenester for å skaffe penger til å nedbetale gjelden. Blant menn er det mer vanlig å selge sin arbeidskraft.

I avgjørelse inntatt i Rt. 2010 s. 1537 ble en kvinne fraktet fra Nigeria til Italia og siden til Norge. Saken gjaldt erstatningsutmåling ved menneskehandel, men viser også til grunnlaget for fastsettelsen av menneskehandelen. Ved ankomst i Norge hadde fornærmede opparbeidet seg en stor gjeld. Bakmennene krevde 25 000 kroner av henne hver uke. For en kvinne som verken kan språket eller har utdannelse finnes det få alternative arbeidsmuligheter enn å selge seksuelle tjenester. Kvinnen arbeidet dermed som prostituert. Videre truet bakmennene med å

---

¹⁵⁶ ILO rapport (2008) s. 17

¹⁵⁷ Jareborg (2010) s. 44

skade familien hennes dersom det fulle beløp ikke ble tilbakebetalt. Høyesterett ga kvinnen en oppreisning på 150 000 kroner.¹⁵⁸

Årsaken til at enkelte kvinner og menn ønsker å flytte til et annet land kan også begrunnes i at situasjonen i deres hjemland er svært vanskelig, blant annet på grunn av dårlig økonomi. Mange erfarer å være et av flere barn som foreldrene ikke klarer å ta vare på økonomisk, som er en situasjon mange bakmenn utnytter.

Ofrene transporteres ofte ulovlig til Norge eller andre destinasjonsland. Ved ankomst i Norge har de verken papirer eller pass i orden. Dersom de oppsøker hjelp står de i fare for å bli fraktet tilbake til sitt hjemland. Et eksempel på et slikt tilfelle gir avgjørelse avsagt av Borgarting lagmannsrett der en kvinne oppholdt seg ulovlig i Norge. En 49 år gammel mann utnyttet kvinnen både seksuell og til prostitusjon. Hun fikk selv det økonomiske utbyttet, men mannen filmet og deltok i enkelte av de seksuelle aktene. Disse filmene la han senere ut på internett. Filmene og hans egen delaktighet utgjorde en fordel for mannen og han ble dømt for å ha utnyttet sin samboers sårbare situasjon til prostitusjon.¹⁵⁹

4.3.3.2 Arbeidsledighet

Arbeidsledighet henger i stor grad sammen med fattigdom eller en økonomisk vanskelig situasjon. Arbeidsledighet var et av momentene ved sårbarhetsvurderingen i avgjørelse avsagt av Jæren tingrett i 2008. Saken omhandlet en mann fra Storbritannia som utnyttet tre menn til tvangsarbeid både i Norge og Sverige. Arbeidet bestod av asfalt- og steinlegging. Mennene arbeidet mellom 10 og 12 timer daglig, opptil 6 til 7 dager i uken. De bodde i en campingvogn med flere andre og fikk mat. Tingretten drøftet hvorvidt de to utnyttede mennene var i en sårbar situasjon eller ikke. Da mennene ble innhentet av tiltalte var de hjemløse og arbeidsledige. Tiltalte tilbød mennene kost og losji og et lite honorar for arbeidet de utførte. Tingretten vurderte situasjonen til mennene som at de måtte slutte seg til avtalen på grunn av manglende alternativer. Retten viste også til at mennene tilsynelatende virket ute av stand til å ta vare på seg selv. I henhold til mennenes arbeidsledighet, svekket evne til å ta vare på seg selv og manglende evne til å gjøre seg forstått, mente tingretten at mennene var i en sårbar situasjon. Tiltalte ble dømt for å ha utnyttet mennenes sårbare situasjon til tvangsarbeid.¹⁶⁰

Vurderingen av sårbarhet beror på en helhetsvurdering av fornærmedes situasjon. Avgjørelsen viser at fattigdom og arbeidsledighet er momenter som kan trekke langt i retning av at fornærmede har vært eller er i en sårbar situasjon.

---

¹⁵⁸ Rt. 2010 s. 1537, premiss 25

¹⁵⁹ LB-2014-204146, pkt ”Hallikvirksomhet og menneskehandel”

¹⁶⁰ TJARE-2008-69332, under ”rettens vurderinger”

4.4 Reell valgmulighet

Et moment i helhetsvurderingen av fornærmedes situasjon er dens reelle valgmulighet til å komme seg ut av misbruket. Ved vurderingen av fornærmedes reelle valgmulighet vil både subjektive og objektive forhold ha betydning.

Den reelle valgmuligheten ble først drøftet i den såkalte Rt. 2006 s. 111. Det fremgår at ved en vurderingen av den reelle valgmuligheten til fornærmede må det tas stilling til fornærmedes mulighet til å komme seg ut av misbruket. Avgjørelsen og senere rettspraksis støtter synet på den reelle valgmuligheten som et moment i vurderingen av fornærmedes sårbare situasjon.¹⁶¹

Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2013 s. 1247 viser at både subjektive og objektive forhold inngår i vurderingen av fornærmedes reelle valgmulighet. Høyesterett uttrykker blant annet at *”Både subjektive og objektive forhold kan tas i betraktning når fornærmedes reelle og akseptable valgmuligheter skal vurderes.”*¹⁶² Saken omhandlet et samboerpar som utnyttet to filipinske kvinner. Kvinnene kom til Norge som aupairer og var ansatt av samboerparet. I tillegg til å arbeide som au pairer og ble kvinnene også seksuelt utnyttet av samboerparet, særlig av mannen. Et av de sentrale spørsmålene i saken var hvorvidt kvinnene befant seg i en sårbar situasjon. Høyesterett gikk i vurderingen nærmere inn på ofrenes reelle mulighet til å komme seg ut av utnyttelsen. Høyesterett viser at vurderingen beror på hvordan den enkeltes situasjon var før utnyttelsen fant sted og situasjonen offeret har havnet i. Dommen viser at den subjektive opplevelsen til fornærmede utgjør en del av bildet for å avklare hvorvidt den fornærmedes situasjon er sårbar.¹⁶³

EU-direktivet som regulerer menneskehandel definerer en sårbar situasjon som *”...a situation in which the person concerned has no real or acceptable alternative but to submit to the abuse involved...”*.¹⁶⁴ EU direktivet samsvarer hovedsakelig med Palermo-protokollen når det kommer til vilkåret som angår misbruk av sårbar situasjon. Fortolkningsnotatet til UNODC viser derimot til at det etter Palermo-protokollen må foreligge et *”...real and acceptable alternative...”*, mens direktivet oppsetter dette som alternativt *”...real or acceptable alternative...”*.¹⁶⁵

---

¹⁶¹ Rt. 2006 s. 111, premiss 16 og Rt. 2013 s. 1247, premiss 20

¹⁶² Rt. 2013 s. 1247, premiss 19 og 20

¹⁶³ Rt. 2013 s.1247 premiss 20

¹⁶⁴ Rdir 2011/36/EU artikkel 2 (2)

¹⁶⁵ UNODC (2013) s. 20

Svensk teori viser til at de svenske domstolene ofte deler opp sårbarhetsvurderingen i en toleddet prosess. Først fastslår domstolene hvorvidt fornærmede har vært i en sårbar situasjon eller ikke. Det andre steget er å foreta en videre vurdering om fornærmede hadde anledning til å komme seg ut av utnyttelsen. Likeledes som i norsk rett vil også denne vurderingen bero på subjektive og objektive forhold.¹⁶⁶

Utfordringen ved den subjektive vurderingen er bevisbyrden og videre hvor langt den subjektive forståelsen kan strekkes. Hva som er reelt for den enkelte vil variere, men det må stilles visse grenser. Utfordringen er å sette den nedre grensen for den subjektivt opplevde situasjonen. Rettspraksis gir ingen konkret avgrensning nedad og vurderingen må foretas ved hvert enkelt tilfelle.

4.5 Omstendigheter som trekker mot sårbarhet

En av de første menneskehandelssakene som ble vurdert av retten er inntatt i Rt. 2006 s. 111. To menn utnyttet seks kvinner, hvorav en mindreårig, til salg av prostitusjon i Trondheim. Lagmannsretten uttaler under sårbarhetsvurderingen at ”...*det er intet som tyder på at noen av de fornærmede hadde prostituert seg tidligere...*”.¹⁶⁷ Høyesterett henviser til uttalelsen fra Lagmannsretten, men kommenterer ikke den tidligere prostitusjonen. May-Len Skilbrei og Irinia Polyakova finner uttalelsen problematisk. De stiller seg kritisk til å trekke inn tidligere erfaring med prostitusjon inn som et moment i sårbarhetsvurderingen. De antyder tvert imot at kvinner som allerede arbeider innen sex-industrien må ses på som om de er i en mer sårbar situasjon. De begrunner dette i en rekke intervjuer med kvinner fra Øst-Europa som er utsatt for menneskehandel med prostitusjon som formål.¹⁶⁸

Uttalelsen fra lagmannsretten, som senere Høyesterett direkte henviser til, kan anses som upresis og unødvendig. De nevner erfaring fra prostitusjon i en bi-setning og redegjør ikke for om dette eventuelt vil få konsekvenser i sårbarhetsvurderingen. Heller ikke internasjonal rett gir uttrykk for hvorvidt tidligere erfaring med salg av seksuelle tjenester har betydning i sårbarhetsvurderingen, og hvilken retning dette skal vektes.

4.6 Samtykke til menneskehandel?

I Rt. 2006 s. 111 ble det drøftet hvorvidt et samtykke til prostitusjon var å anse som et samtykke til menneskehandel. Høyesterett gjorde rede for at det ikke fantes noe praksis eller regulering av spørsmålet i norsk rett, men tok utgangspunkt i Palermo-protokollen. Det følger av Palermo-protokollen artikkel 3 bokstav b at et samtykke til menneskehandel er uten betydning

---

¹⁶⁶ Jansson (2013) s. 139

¹⁶⁷ Rt. 2006 s. 111, premiss 43

¹⁶⁸ Skilbrei (2006) s. 26

dersom vilkårene for menneskehandel er oppfylt. Dommen viser til høringsnotatet til bestemmelsen der det fremlegges at utnyttelse tilsier at fornærmede ikke har samtykket. Med grunnlag i Palermo-protokollen kom Høyesterett frem til at et eventuelt samtykke dermed var uten betydning.¹⁶⁹

Svensk rett har i likhet med norsk rett ingen lovtekst som utelukker samtykke til menneskehandel. Men også her viser juridisk teori at samtykke til menneskehandel er irrelevant.¹⁷⁰

4.7 Særlig om legalitetsprinsippet

Legalitetsprinsippet stiller krav til klarhet og presisjon, derfor bør ikke ordlyden i lovteksten være for upresist formulert. Departementet ga uttrykk for at det ved utformingen av straffebudet om menneskehandel måtte tas hensyn om kravet til klarhet.¹⁷¹ Vilåret "*misbruk av sårbar situasjon*" kan gi rom for fortolkningstvil, da definisjonen om hva som er sårbart ikke er klar. Hva som regnes som en sårbar situasjon vil også kunne forandres over tid. Det kunne for eksempel før være tilstrekkelig for en sårbar situasjon at fornærmede var en kvinne, mens det i dagens samfunn i Norge neppe alene kvalifiserer som en sårbar situasjon. Begrepet sårbar situasjon vil dermed preges av samfunnets normer og oppfatninger. Dette fører til at vilkåret innhold vil variere over tid.

Palermo-protokollen viser også til en bred definisjon av en sårbar stilling. I svensk rett lyder vilkåret "*otillbörlig medel*".¹⁷² I følge svenske forarbeider gjelder "...*otillbörlig*" "*bl.a ett otillbörlig utnyttjande av någons beroendeställning eller sårbara situation...*".¹⁷³ Svensk teori nevner blant annet fattigdom, flukt, funksjonshemninger, sykdom eller narkotikaavhengighet som mulige sårbare situasjoner.¹⁷⁴ Sett i lys av dette må det anses som at svensk og norsk rett har en sammenfallende definisjon av en sårbar situasjon. Ifølge FNs avdeling for narkotika og kriminalitet (UNODC) er det hensiktsmessig å opprettholde en bred definisjon, ettersom det er vanskelig å utforme en lovtekst som dekker alle sårbare situasjoner. Dette for å preventere menneskehandel i større grad. I rapport fra 2013 viser UNODC til at denne brede definisjonen også skaper en utfordring for domstolene ettersom hvert tilfelle må vurderes konkret, men at dette vil bidra til å ramme flest tilfeller av menneskehandel.¹⁷⁵

---

¹⁶⁹ Rt. 2006 s. 111, premiss 21-23, 25 og 27

¹⁷⁰ Jansson (2013) s. 143

¹⁷¹ Ot.prp nr. 62 (2002- 2003), s. 63

¹⁷² Brottsbalken kap. 4, 1 a §

¹⁷³ Prop. 2001/02:124, s. 23

¹⁷⁴ Jareborg (2015) s. 50

¹⁷⁵ UNODC (2013) s. 2 og 3

Både nasjonal og internasjonal rett problematiserer ordlydens generelle utforming, men ser ut til å ville opprettholde den vide definisjonen. Høyesterett har ikke drøftet vilkåret "*misbruk av sårbar situasjon*" opp mot legalitetsprinsippet, som kan tyde på at Høyesterett mener at legalitetsprinsippet er ivaretatt ved utformingen av ordlyden.

5 Konkurrences

5.1 Idealkonkurrences

Idealkonkurrences gjelder når samme handling tilfredsstiller gjerningsinnholdet til flere straffebud.¹⁷⁶ Ofte har tiltalte i saker som omhandler menneskehandel også brutt andre straffebud ved sine handlinger. Spørsmålet i disse sakene er hvorvidt tiltalte kan domfelles på grunnlag av flere straffebud ved samme handling. Av betydning i konkurransbedømmelsen er hvorvidt straffebudene verner forskjellige interesser. Eksempelvis kan en som blir skyldig i forsettlig drap ikke i tillegg dømmes for grov kroppsskade for samme hendelse, da krenkelsene kun regnes av ulik alvorlighetsgrad.¹⁷⁷ Spørsmålet om konkurrens har først og fremst betydning ved straffutmålingen.

En analyse av rettspraksis viser at tilfellene av konkurrens som er mest relevant ved menneskehandel er misbruk av maktforhold og hallikvirksomhet. Jeg vil nedenfor drøfte disse tilfellene nærmere.

5.2 Sondringen mellom *”misbruk av sårbar situasjon”* og misbruk av maktforhold

Straffeloven § 295 gjelder den som misbruker sin stilling, avhengighetsforhold eller overmaktforhold til å utnytte annen person til seksuell omgang eller tjenester. Skyldkravet i bestemmelsen er forsett. Straffeloven § 295 tar for seg tilfellene der en person utnytter fornærmede for å skaffe seg seksuell omgang. Denne utnyttelsen gjelder *”misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold”*, utnyttelse av fornærmedes psykiske lidelse eller utviklingshemning.¹⁷⁸ I tillegg nevner bestemmelsen utnyttelse av mindreårig i en særlig sårbar livssituasjon. Bestemmelsen skiller seg fra straffeloven § 257 som rammer menneskehandel ved at den kun gjelder utnyttelse til seksuell omgang. Dermed vil for eksempel tilfellet med faren som utnyttet sine egne barn til eksport av narkotiske stoffer ikke rammes av denne bestemmelsen.¹⁷⁹

Bestemmelsen om misbruk av maktforhold følger av straffelovens kapittel om seksuallovbrudd. Menneskehandelsbestemmelsen er del av kapittelet om vern av den personlige frihet og fred. Dersom to straffebud verner forskjellige interesser kan de anvendes i konkurrens. Inndelingen av kapitlene i straffeloven gir en indikasjon på at straffebudene verner forskjellige interesser. Formålet med straffeloven § 295 er å forhindre seksuelt misbruk av annen per-

---

¹⁷⁶ Eskeland (2015) s. 239

¹⁷⁷ Eskeland (2015) s. 240

¹⁷⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009), s. 441

¹⁷⁹ LE-2013-190528

son, mens menneskehandelsbestemmelsen tar sikte på å forhindre misbruk av annen person til menneskehandel. Dette samt at bestemmelsene følger av forskjellige kapitler i straffeloven taler for at straffebudene verner forskjellige interesser. Straffebudene kan benyttes i idealkonkurrens da de verner ulike interesser.

5.3 Sondringen mellom hallikvirksomhet eller menneskehandel

Forbudet mot å fremme andres prostitusjon følger av straffeloven § 315. Prostitusjon er ikke straffbart, men bidrag til prostitusjon er straffbart. Bestemmelsen straffepålegger dem som fremmer annens prostitusjon eller leier ut lokaler til prostituerte. Bidraget anses som hallikvirksomhet uavhengig av om ”halliken” tjener på dette. En hallik anses som en organisator av prostitusjon. Hallikens oppgave er å legge forholdene til rette for prostitusjon, blant annet ved å stille lokaler til disposisjon eller ved å bidra til sikkerhet for prostituerte på gatene. Av denne årsak foretar ofte hoteller og privatpersoner som leier ut leiligheter nærmere undersøkelser av sine gjester. Adresseavisen viste i 2012 til et tilfelle der prostituerte solgte tjenester på solstudioer i Trondheim. Politiet ga solstudioene klar beskjed om å iverksette tiltak for å forhindre prostitusjonen. Dersom solstudioene ikke iverksatte tiltak for å forhindre denne virksomheten ville de muligens bli tiltalt for hallikvirksomhet.¹⁸⁰

Grensedragningen mellom hallikvirksomhet og menneskehandel er vag. En hallik får ofte en form for gevinst for sitt bidrag til prostitusjon. I hovedsak regnes hallikvirksomhet å gjelde bidrag til frivillig prostitusjon, likevel dekkes også en rekke ”ufrivillige” tilfeller. Motivasjonen til menneskehandel er hovedsakelig økonomisk gevinst. Forskjellen mellom bestemmelsene er at hallikvirksomhet også dekker tilfeller der tiltalte ikke har mottatt noen form for fordel. En kan se det slik at menneskehandel rammer de tilfellene der det er tatt i bruk en eller flere midler for utnyttelse med prostitusjon som formål.

Grensedragningen ble i Rt. 2006 s. 669 drøftet. Saken omhandlet en mann som hadde bidratt til organiseringen av utenlandske prostituertes arbeid i Norge. Kvinnene hadde reist frivillig til Norge for å prostituere seg. Tiltalte eide fire leiligheter som disse kvinnene benyttet seg av. Kvinnene gav til å begynne med 50 prosent av profitten ved salget til tiltalte, noe som senere økte til 60 prosent. Til tross for kvinnenens frivillighet var også forholdet preget av elementer av tvang som var ”...til en viss grad grensende til frihetsberøvelse...”.¹⁸¹ Kvinnene hadde blant annet blitt nektet sosialt samvær med andre. Saken ble likevel dømt som hallikvirksom-

---

¹⁸⁰ Solberg (2012)

¹⁸¹ Rt. 2006 s. 669, premiss 16

het og ikke menneskehandel da det ikke forelå tilstrekkelig bevis for benyttelsen av tvang og trusler.¹⁸²

I likhet med sontringen mellom menneskehandel og misbruk av maktforhold tilhører også hallikbestemmelsen og menneskehandelsbestemmelsen to ulike kapitler i straffeloven. Dette kan gi en indikasjon på vern av forskjellige interesser. Menneskehandelsbestemmelsen formål er å forhindre utnyttelse av personer til menneskehandel, mens formålet med hallikbestemmelsen er å forhindre prostitusjon. Det må anses at bestemmelsene verner forskjellige interesser og bestemmelsene kan anvendes i idealkonkurrens.

---

¹⁸² Rt. 2006 s. 669, premiss 16

6 Rettsøkonomiske og rettspolitiske betraktninger

Avslutningsvis vil jeg se nærmere på henholdsvis både rettsøkonomiske og rettspolitiske perspektiv. Dette for å rette oppmerksomhet mot mulige rettslige forandringer eller om rettstilstanden bør opprettholdes.

Menneskehandel er det nest største illegale markedet i verden.¹⁸³ En handel forutsetter et marked. Markedene er belaget på fordeler og bytte av goder. Et marked består av to gjensidig avhengige faktorer, etterspørsel og tilbud. Markedet forklarer hvordan tilbud og etterspørsel etter en vare, i vårt tilfelle mennesker, både er og påvirkes. Tilbudet tilsier antall mennesker som transporteres og utnyttes og etterspørselen er kundene som kjøper menneskene eller tjenester av dem. Vi kan dele markedet inn i direkte og indirekte bidrag til menneskehandel. Ta for eksempel utnyttelse av au pairer. Misbruk av au pair til for eksempel tvangsarbeid er menneskehandel og dermed gi et direkte bidrag til etterspørselen. En som kjøper seksuelle tjenester av en prostituert, utsatt for menneskehandel, vil indirekte bidra til markedet. Kjøp av sex eller enkeltstående tjenester fra mennesker som er utsatt for menneskehandel er ikke tilstrekkelig til å anses som menneskehandel.¹⁸⁴ Både den direkte og indirekte etterspørselen bidrar til et jevnlig salg av mennesker. Teoretikere antar at også rettsregler kan ha direkte eller indirekte betydning på markedet.¹⁸⁵ Norge har forsøkt å senke etterspørselen etter billig arbeidskraft og prostitusjon ved å forby bruk av svart arbeidskraft og kjøp av sex og seksuelle tjenester. Dette er rettsregler som ikke direkte regulerer menneskehandel, men som muligens vil få en indirekte virkning på etterspørselen. Noe også regjeringen viser til i sin handlingsplan mot menneskehandel. Der fremgår det at tanken bak forbudet mot kjøp av sex er også å forebygge menneskehandel ved å dempe etterspørselen. Det forespeiles videre at det er vanskelig å anslå hvorvidt forbudet har hatt noen virkning i markedet.¹⁸⁶ Alle nordiske land forbyr kjøp av seksuelle tjenester fra mindreårige. Sverige opprettet i 1999 lov om forbud mot kjøp av seksuelle tjenester. Finland har valgt å forby kjøp av seksuelle tjenester fra ofre for menneskehandel eller hallikvirksomhet.¹⁸⁷ Amnesty vedtok på sitt rådsmøte i begynnelsen av august å fremme tiltak for å beskytte sexarbeidernes rettigheter. Dette ved å blant annet avkriminalisere sexkjøp.¹⁸⁸ Spørsmålet er hvorvidt kriminalisering av sexkjøp senker menneskehandel eller ikke. Statistikken kan ved nærmere tolkning virke slik at menneskehandelen holder seg på et lavere nivå dersom vi opprettholder forbudet mot kjøp av seksuelle tjenester. Undersøkelser foretatt

---

¹⁸³ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011) s. 6

¹⁸⁴ Rt. 2011 s. 1127, premiss 31

¹⁸⁵ Eide (2008) s. 57

¹⁸⁶ Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011), s. 16

¹⁸⁷ Ot.prp. nr. 48 (2007-2008), s. 4

¹⁸⁸ Kaatee (2015)

av Coalition Against Trafficking in Women (CATW) viser at svensk kriminalisering av sexkjøp har ført til en nedgang av ofre for menneskehandel fra Øst-Europa. Den norske sexkjøpsloven innebærer i hovedsak de samme forbudene som den svenske. CATW beskriver forbudet mot sexkjøp som en handelsbarriere.¹⁸⁹ Med grunnlag i disse undersøkelsene vil det kunne fastslås at sexkjøpsloven fungerer som en handelsbarriere, noe som igjen fører til en nedgang i menneskehandelen med prostitusjon som formål. Den indirekte reguleringen av menneskehandel vil dermed kunne påvirke markedet og bør muligens opprettholdes.

Jeg går videre til de rettspolitiske perspektiv. Lovgiver har valgt å utforme lovteksten i § 257 svært generell, med den hensikt å dekke så mange tilfelle av menneskehandel som mulig. Rettsutviklingen er derfor i stor grad preget av rettspraksis. Retten tar utgangspunkt i begrepene loven oppstiller og anvender vilkårene på det hvert enkelt tilfelle.

Norsk rett har på lik linje med blant annet Sverige valgt en vid definisjon av menneskehandel. Russland på den annen side har valgt en uttømmende liste for hvilke tilfelle som faller inn under menneskehandel. Den relevante delen av den russiske straffeloven artikkel 127.1 er: *“...the exploitation by others of the practice of prostitution or other forms of sexual exploitation, slave labour (services), servitude or the removal of organs or body tissues...”*.¹⁹⁰ Svakheten med den russiske utformingen kommer til uttrykk i kommentarene til loven der det oppgis en uttømmende liste over hva vilkåret ”...exploitation by others...” dekker. Det gis derfor en mulighet til å omgå loven, noe UNICEF har kritisert Russland for.¹⁹¹ Ved en vid definisjon av menneskehandel vil også flere tilfeller falle innenfor bestemmelsen og dermed felles av straffebudet.

Begrepet ”misbruk av sårbar situasjon” er et av vilkårene i straffeloven § 257 med en vid definisjon. Bedømmelsen beror på en helhetsvurdering av det konkrete tilfelle. Mennesker kan i ulik grad og til ulike tider befinne seg i en sårbar situasjon som igjen kan misbrukes. Hva som regnes som en sårbar situasjon vil forandres over tid. Det vil derfor være hensiktsmessig å opprettholde den vide definisjonen for å kunne avdekke flest mulig tilfeller av menneskehandel i dag.

---

¹⁸⁹ CATW (2008), s. 6

¹⁹⁰ The Criminal Code of the Russian federation article 127.1 (1)

¹⁹¹ Tiurukanova (2006), s. 20

7 Litteraturliste

Norske lover og forskrifter

1814	Lov 17. Mai 1814, Kongeriket Noregs Grunnlov
1900	Lov 31.mai 1900 nr. 5, Lov om løsgjengeri, Betleri og Drukkenskap (løsgjengerloven), (opphevet)
1902	Lov 22.mai 1902 nr. 10, Alminnelig borgelig straffelov [straffeloven av 1902], (opphevet)
2005	Lov 20. Mai 2005 nr. 28, Lov om straff (straffeloven)
2015	Lov 7.mai 2015, Lov om donasjon og transplantasjon av organ, celler og vev (transplantasjonslova).
2009	Forskrift 15.oktober 2009 nr. 1286 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsforskriften)

Forarbeider

Ot.prp. nr. 28 (1999-2000)	<i>Om lov om endringer i straffeloven mv.(seksuallovbrudd)</i>
Ot.prp. nr. 62 (2002-2003)	<i>Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven m.v.(lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff m.v.)</i>
Ot.prp. nr. 90 (2003-2004)	<i>Om lov om straff</i>
Ot.prp. nr. 50 (2005-2006)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 1902(straff for å forlede eller utnytte noen til å tigge m.v.)</i>
Ot. prp. nr. 48 (2007-2008)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 1902 og straffeprosessloven (kriminalisering av kjøp av seksuell omgang eller handling mv.)</i>
Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)	<i>Om lov om endringer i straffeloven 20.mai 2005 nr. 28</i>
St.prp. nr. 2 (2007-2008)	<i>Om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon 3.mai om tiltak mot menneskehandel</i>
NOU 1983:57	<i>Straffelovgivningen under omforming, Straffelovkommissionens delutredning I</i>

Svenske forarbeider

Prop. 2001/02:124	Regjeringens proposition 2001/02:124, <i>Straffansvaret för människöhandel</i>
-------------------	--

<http://www.regeringen.se/contentassets/e19ab7b7ff504b05b053a466bf0b92e0/straffansvaret-for-manniskohandel> [sitert 04.11.2015]

SOU 2008:41

Människohandel och barnäktenskap – ett förstärkt straffrättsligt skydd

<http://www.regeringen.se/contentassets/273e09d303ec4d8381b6a38017f6890d/manniskohandel-och-barnaktenskap---ett-forstarkt-straffrattsligt-skydd-sou-200841> [sitert 10.10.2015]

Utenlandsk rett

Brottsbalken kap 4

Brottsbalk (1962:700) kap. 4

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Brottsbalk-1962700_sfs-1962-700/#K4

The Criminal code of the Russian Federation

The Criminal Code Of The Russian Federation No. 63-Fz Of June 13, 1996

Internasjonale konvensjoner og traktater

Barnekonvensjonen

FN-konvensjon om barns rettigheter, 1989

EMK

Den europeiske menneskerettskonvensjon, Roma 1950

Europarådets konvensjon om tiltak mot menneskehandel

Council of Europe Convention on Actions against Trafficking in Human Beings, Warsawa 16. mai 2005

ILO konvensjonen nr. 29

Konvensjon nr. 29 om tvangsarbeid, Genève 28. juni 1930

Kvinnekonvensjonen

FN-konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner, 1979

Palermo-protokollen

Forente Nasjoners protokoll om å hindre, bekjempe og straffe handel med mennesker, særlig kvinner og barn, 2000.

SP

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, 1966

EU-direktiv

Rdir 2011/36/EU

The European parliament and the Council Directive 2011/36/EU of 5 April 2011 on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, and replacing Council Framework Decision 2002/629/JHA

Vedtak og rapporter

Fafo-rapport 2015:45 (2015)

Fafo v/ Guri Tyldum, Hilde Lidén, May-Len Skilbrei, Carmen From Dalseng og Kristian Takvam Kindt, *Ikke våre barn, Identifisering og oppfølging av mindreårige ofre for menneskehandel i Norge*, 2015
<http://www.fafo.no/images/pub/2015/20550.pdf> [Sitert 17.11.2015]

Felles Kontraterrorsenter (2014)

Felles kontraterrorsenter, *Norske fremmedkrigere i Syria*, 2.juli 2014,
https://www.regjeringen.no/contentassets/ced1ecf5e7cb4a40a659793afc1c0749/fkts_syriarapport_2_juni_2014_2.pdf [sitert 27.10.2015]

GAO (2006)

U.S. Government Accountability Office (GAO), "Human Trafficking: Better Data, strategy, and reporting Needed to Enhance U.S. Antitrafficking Eforts Abroad" (GAO-06-825) juli 2006,
<http://www.gao.gov/new.items/d06825.pdf>
[Sitert 13.11.2015]

GRETA (2013)

Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings (GRETA), *Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Norway, First evaluation round*, Strasbourg 7.mai 2013
https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Re-ports/GRETA_2013_5_FGR_NOR_with_cmnts_en.pdf
[sitert 11.11.2015]

ILO rapport (2005)	<p>International Labour Office (ILO), <i>A Global Alliance Against Forced Labour, ILO global Report under the Follow-up to the ILO declaration, on fundamental Principles and Rights at Work, International Labour Conference, 93rd session 2005, Report I (B)</i>, 2005</p> <p>http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_081882.pdf</p> <p>[sitert 15.09.2015]</p>
ILO rapport (2008)	<p>International Labour Office (ILO), <i>ILO action against trafficking in human beings</i>, Genève 2008</p> <p>http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_090356.pdf</p> <p>[sitert 05.11.2015]</p>
KOM (2015)	<p>Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM), <i>Rapport fra Koordineringsenheten for Ofre for Menneskehandel 2014</i>, juli 2015</p>
Lägesrapport 12 (2011)	<p>Lägesrapport 12, <i>Människohandel för sexuella och andre ändamål</i>, RPS rapport 2011</p> <p>https://polisen.se/Global/www%20och%20Intrapolis/Rapporter-utredningar/01%20Polisen%20nationellt/M%25c3%25a4nniskohandel/Manniskohandel_Arsrapport_12.pdf</p> <p>[sitert 25.10.2015]</p>
Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011)	<p>Regjeringens handlingsplan mot menneskehandel (2011-2014), <i>Sammen mot menneskehandel</i></p> <p>https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/JD/Vedlegg/Handlingsplaner/Handlingsplan_mot_menneskehandel_2011-2014.pdf [Sitert 08.10.2015]</p>
Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2008	<p>Riksadvokatens rundskriv fra Riksadvokaten nr 1 (2008), <i>Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i politiet – 2008</i> [sitert lovdata 02.10.2015]</p>

- RS 2012-015   Utlendingsdirektoratets rundskriv RS 2012-015 (2012),
Oppholdstillatelse til au pair – utlendingsloven § 26
første ledd bokstav a, jfr. Utlendingsforskriften § 6-25
https://www.udiregelverk.no/no/rettskilder/udi-rundskriv/rs-2012-015/#_Toc330804594 [sitert 13.11.2015]
- Tiurukanova (2006)   E. V. Tiurukanova og Institute for Urban Economics for
 UN/IOM working group on Trafficking on human
 beings, *Human trafficking in the Russian federation*
inventory and analysis of the current situation and
responses, 2006
[http://www.unicef.org/ceecis/Unicef_EnglishBook\(1\).pdf](http://www.unicef.org/ceecis/Unicef_EnglishBook(1).pdf)
 f [sitert 28.08.2015]
- UNODC (2009)   United Nations Office on Drug and Crime, *Model law*
against Trafficking in persons, Vienna 2009,
https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Model_Law_against_TIP.pdf
 [sitert 04.11.2015]
- UNODC (2013)   United Nations Office on Drug and Crime, *Abuse of a*
position of vulnerability and other "means" within the
definition of trafficking in persons, New York 2013
https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/2012/UNODC_2012_Issue_Paper_-_Abuse_of_a_Position_of_Vulnerability.pdf
 [sitert 26.09.2015]

Dommer

Høyesterett:

Rt. 1985 s. 1395 (427-85)
 Rt.1991 s. 1135 (411-91)
 Rt. 2000 s. 1811
 Rt. 2001 s. 1303 (236-2001)
 Rt. 2005 s. 1628
 Rt. 2006 s. 669
 Rt.2006 s.111
 Rt. 2006 s.1491
 Rt. 2008 s. 1350

Rt. 2009 s.911
Rt. 2010 s. 1537
Rt. 2011 s.1061
Rt. 2011 s. 1127
HR-2012-1015-U
Rt. 2012 s. 1175
Rt. 2013 s. 39
Rt. 2013 s.1247
Rt. 2014 s. 211
Rt. 2015 s. 810

Lagmannsretter:

LB-2008-105696
LB-2008-121543-2
LB-2010-136899
LG-2012-173499
LB-2013-100192
LG-2013-186438
LE-2013-190528
LB-2014-9300
LB-2014-204146

Tingretter:

TOSLO-2007-189373
TJARE-2008-69332
TOSLO-2012-63420

Internasjonale dommer:

Siliadin mot Frankrike	The European Court of Human Rights, Strasbourg 26.juli 2005
Rantsev mot Kypros og Russland	The European Court of Human Rights, Strasbourg, 7. Januar 2010
Kokkinakis mot Helleas	The Eurpoean Court of Human Rights, Strasbourg 25.mai 1993

Bøker

Andenæs (2004)	Andenæs, Johs., Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn, <i>Alminnelig strafferett</i> , 5 utg. 2004
Andenæs (2008)	Andenæs, Johs., samlet utgave av Kjell V. Andorsen, <i>Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene</i> , 2008

- Boe (2010) Boe, Erik Magnus, *Innføring i JUSS juridisk tenkning og rettskildelære*, 3. utg 2010
- Eide (2008) Eide, Erling og Endre Stavang, *Rettsøkonomi*, 1.utg, 2008
- Eskeland (2015) Eskeland, Ståle, *Strafferett*, 4.utg 2015
- Haugen (2015) Haugen, Finn og Jon Sverdrup Efjestad, *Strafferett – håndbok*, 4.utg. 2015
- Jareborg (2010) Jareborg, Nils og Sandra Friberg, *Brotten mot person och förmögensbrotten*, 1.utg 2010
- Jareborg (2015) Jareborg, Nils, Sandra Friberg, Petter Asp og Magnus Ulväng, *Brotten mot person och förmögensbrotten*, 2. utg. 2015
- Jansson (2013) Jansson, Dominika Borg, *Harmonizing National Laws on Human Trafficking by Implementing Article 3 of the Palermo Protocol*, 2013
- Karlén (2009) Karlén, Helena m. fl. *Barnesexhandel – kommersiell sexuell exploatering av barn*, 2009
- Sejersted (2011) Sejersted, Fredrik, Finn Arnesen, Ole-Andreas Rognstad og Olav Kolstad, *Eøs-rett*, 3.utg 2011
- Thachuk (2007) Thachuk, Kimberley L., André D.Hollis, Fracis T. Miko, David Smigielski m.fl., *Transnational threats*, 2007

Artikler

- Aghatise (2004) Aghatise, Esohe, *Trafficking for prostitution in Italy, Violence against women, Violence against women vol. 10 no. 10, oktober 2004 s. 1126-1155*
<http://vaw.sagepub.com/content/10/10/1126.refs> [sitert 12.10.2015]
- CATW (2008) Coalition Against Trafficking in Women (CATW), *Abolishing Prostitution: The Swedish Solution. An Interview with Gunilla Ekberg, Rain and Thunder: A Radical Feminist Journal of Discussion and Activism, Issue 41*, 2008
<http://www.catwinternational.org/Content/Images/Article/24/attachment.pdf> [sitter 13.10.2015]
- Frøberg (2015) Frøberg, Thomas, *Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet, Jussens venner 01-02/2015, s 47-71*

https://www.idunn.no/jv/2015/01-02/nyere_praksis_om_det_strafferettslige_legalitetsprinsippet [sitert 09.10.2015]

Skilbrei (2006) Skilbrei, May-Len og Irina Polyakova, *"My life is too short; I want to live now"* kvinner fra Øst-Europa forteller om veien til og livet i prostitusjon i Norge, Institutt for kriminologi og rettssosiologi, Universitetet i Oslo 2006

Skilbrei, Tveit og Brunovskis (2006) Skilbrei, May-Len, Marianne Tveit og Anette Brunovskis, *Afrikanske drømmen på Europeiske gater*, Fafo 2006

Vocks (2000) Vocks, Judit og Jan Nijober, *The promised land: A study of trafficked women from central and eastern Europe to the Netherlands*, i *European Journal on Criminal Policy and Research*, 8.årg 2000
<http://link.springer.com/article/10.1023%2FA%3A1008785214932#page-1> [sitert 10.09.2015]

Avisartikler

Kaatee (2015) Kaatee, Patricia, *Sexarbeidere får bedre beskyttelse*, Bergens tidene 2. September 2015
<http://www.bt.no/meninger/debatt/Sexarbeidere-far-bedre-beskyttelse-3429713.html>
[Sitert 16.10.2015]

Mosveen (2015) Mosveen, Erik og Tanja Wibe-Lund, *LO-Gerd: -Avskaff au pair-ordningen*, Verdens gang (VG) 15.06.2015
<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/lo-gerd-avskaff-au-pair-ordningen/a/23470721/>
[Sitert 11.11.2015]

Munkvik (2015) Munkvik, Cornellius, *Prostituerte trues med voodoo i hjemlandet*, Stavanger Aftenblad 01.09.2015
<https://vpnl.uio.no/+CSCO+1h756767633A2F2F6A726F2E6572676576726972652D766173622E70627A++/services/webdocument?documentId=00230720150901233171484&serviceId=2> [Sitert 15.10.2015]

- Paust (2015) Paust, Thomas, *Solgte babyen sin for å få fyringsved*, Nettavisen 09.02.2015
<http://www.nettavisen.no/nyheter/--solgte-babyen-sin-for-a-fa-fyringsved/8540455.html> [sitert 14.10.2015]
- Solberg (2012) Solberg, Pål E., *Selger sex i solstudio*, Adresseavisen 31.03.2012
<http://www.adressa.no/nyheter/trondheim/article1799268.ece> [sitert 22.09.2015]
- Nettside**
- Globalis (2015)/ Figur 1 Globalis, *Den Islamske stat (IS)*, 11.11.2015
<http://www.globalis.no/Konflikter/Den-islamske-stat-IS>
[sitert 14.10.2015]
- Intervju**
- Intervju m/Rosa-prosjektet Intervju med ROSA-prosjektet. Intervjuobjekt: Kristin M. Berntsen. 15.09.2015.
- Intervju m/ Kirkens bymisjon Intervju med Kirkens bymisjon, avdeling Nadheim. Intervjuobjekt: Olav Lægdene, virksomhetsleder og Lena Hanssen, fungerende nesteleder. 09.09.2015
- Dokumentar**
- NRK (2015) Norsk rikskringkasting AS (NRK), *Brennpunkt: Min sønn fremmedkrigeren*, 03.11.2015. Hentet fra:
<https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/MDDP11001515/03-11-2015> [sitert 05.11.2015]